

ТЫНЫС ПАГЫТ

П О В Е С Т Ь

*Совет милицийлан
60 ий темме лўмеш*

Майор Трутников эрдене шым шагат-ланак пашашке тольо. Милиций отделенийн дежурныйжо тудлан Никитинын уверже нерген радамын каласкалыш да ешарыш:

— Майор йолташ, райком секретарь звонитлаш йодо.

— А мый тудын дене мөнгө пычак кутыренам. Тиде паша денак.

Дежурный лекмек, майор, картузым омса воктенысе ишкыш сакалтен, верышкыже шинче, шонкалаш пиже: «Неужели райцентрысе рвезе-влак шалитлен коштыт? Тылеч ончыч ялыште тыгай паша лиеден огыл. Ала иктаж-кө ордыж вел гыч толын да таратен?»

Пел шагат гыч ош шўргывылышан младший лейтенант Никитин толын пурыш. Милиций отделений начальник тудым шып кольышто, семынже пелештыш:

— Конешне, озажым муаш куштылгыжак огыл. Могай палым коденыт, манат?

— Теве искусственный коваште дене ургымо шем куртка,— целлофан вўдылка гыч шаралтен лукто младший лейтенант.— Йўр шийынат, нōрен.

— Кошташ кўлеш. А у огыл. Кушто муында?

— Чодырасола деч мўндырнак огыл, кожерыште. Теве кленчаже. А парня палым йўр мушкын. Петыртышат уло.

Кленчам кидыш налын, майор шымлаш пиже: ўстел яшлык гыч шем вурган лупым лукто, кугемдыше янда вошт ончале.

— Та-ак, таче коло кандашымше июль, а кленча кагазыште коло визымше июлян штаплым шындыме.

— Те, майор йолташ, пробкажым ончалза,— кагаз деч ойырен, йылгыжше тыртыш кўртным шуялтыш младший лейтенант.

— Фокино огыл, а Яранск? — ормалгыш майор.— Неужели воктен кундем гыч толыныт? Чыла пален налаш кўлеш.

— Райцентрысе магазинлаште тыгай уке, майор йолташ.

— Ну-ка, эше ик гана йодына,— телефон аппаратyse номерлам шоргыктыш майор.— Самсон Иванаыч? Салам. Трутников ойла. Мыйын ик йодыш уло: Яранск гыч аракам конден улыда мо? Да? Ик магазиныште уло? Кушто?

Тидым колын, младший лейтенантын чурийже вожыл йошкаргыш, шкеже икмарда вичкыж капшым рын ыштен шогаде.

— Ну вот, райцентрыште уке, а ик ялыште уло,— трубкам пыштышыжла, пенгыдын каласыш майор. Тидыже младший лейтенантым шылталыме дене иктак лие.

— Мый сейчас кудалышт толам, майор йолташ.

— Чыталте-ян, Никитин. Тыйым больницыш кунам пыштынешт?

— Таче мянш шүденыт, но мый...

— Вот мо, младший лейтенант Никитин,— тудын ойжым кўрлѳ майор,— пагар черым жапыште эмлаш кўлеш. Тачак воч. А тыйын олмеш... Ну, муына.

— Майор йолташ, мыйже вет...

— Тачак,— больницыш,— кутыраш эрыкым ыш пу майор.— О, уже каяш жап. Мый райкомышто лиям. Никитин, дежурныйым ўжын тол-ян.

2

Кечывал деч вара игече койынак пужлыш: кече пыл шенгек йомо, мардеж тарваньш, вўд ловыкалтме дене ер тўрыштѳ верын-верын мамык гай ош шонг погынаш тўнгале.

Милиций лейтенант Васильев энгер ангыш толын шогаде, кидпўаныште кечыше куштылго плащым шаралтен чиен, чодыра велке ончаде — нигѳм ыш уж.

«Очыни, ок тол,— шоналтыш тудо.— Теве колызат оқ кой, чыланат турбазыш шикшалтыныт. А мый садак вучаш тўнгалам».

Изиш лиймек, шенгелне чыштыр-чоштыр шоктыш. Васильев кенета савырнаде — Тоням ужын, шыргыжале: чытыдымын куаныш.

— Салам, Антонина Сергеевна! А мый от тол шонышым.

— Мый нигунам шке оем деч ом коран. А тый?

— Кунам — кузе. Таче тыйым ужын омылат...

— Почтыш телефон дене кутыраш миенам. А эрла мѳнгыш каяш перна.

— Мо лийын?

— Удырем верч чонем моткоч коржеш. Тышке кондынем ыле, лўдым. Шонем, чодыраште тудлан йўштѳ лиш, да эше йўр толаштара. А шкеже каныде ом керт, пашаште моткоч ноенам.

— Чынак, игече ок куандаре. А ўдырет кѳ дене кодын?

— Ялыште, авам дене. Манеш, пеш шортеш.

— Жал.

— Мо жал?

— Удыретым конден отыл, ынде шкежат кает,— кугун шўлалтыш Васильев.

Тыгутлаште Упшер кундем велнысе кавам ала-кушеч толшо шемалге-канде пыл петырыш да, шинча ончылнак эшеат оваргалын, ер мogyрыш писын ияш тўнгале. Мардеж пуалме дене ер ўмбал пуйто кудырген шинче.

— Мѳнгеш пѳртылаш кўлеш, Алексей Дмитрич,— пелештыш Тоня.— Кўдырчан йўр лийшаш, очыни.

— А тый плащем чий.

— Тыгак миен шуына чай.

Нуно верышт гыч тарваньшт. Но ер серыште самырык лўнчер кокласе йолгорнеш йўр йѳршан шолем авырыш.

— Тоня, айда нѳллѳ йымак, ато чылт нѳрена,— ер тўрысѳ ладыра пушентым ончыктыш Васильев, тунамак, плащым кудадын, ўдырамашлан шоналтыш.— Тоня манмылан от сыре?

— Шыдешкаш амалже уке.

Яльчик ер пуйто шолаш тўнгале. Ош ладыраш гай тўжемле шолем пырче вўдыш керылт йомеш, а мланде ўмбака логалшыже чўчка, тѳрштылеш.

— Тыят плащ йымак шогад,— воштылале Тоня.— Мом ыштет, азапыш логалмек, чакрак лияш перна.

— Азапат пиалым конда, маныт.

— Тый чынак тыге шонет? — Тоня шара шинчаж дене шырпыжал ончале.

— Шке ужат, — Васильев ўдырамаш дек чак лие. — Мый тыйым уже пел ий палем, но тыге вашлийын огынал.

Ўдырамаш кудыртымо ошалге сўрал ўпшыш тўрлатыле, нимом вавештыде, лейтенантым кенета тўткын ончалын, тунамак вуйжым сакалтыш. Но Васильев тудын шинчаштыже тулойыпым ужын шуктыш.

— Мыят тыйым шоненам, — туфльо нерже дене шодем падыраштым ўштылшыжла, пеле йўкын каласыш Тоня.

Шодем кузе тўнгале, тугак чарныш. Йўр веле изиш шыжыктале, вара тудат шыпланыш. Шем пыл умбакыла ийын кайыш. Кече шўртнў йолважым нўлпў укш кокла гыч ўдырамашын йўлтышкыжо шуялтыш.

— Мый уже ойлышым: тыйым нимынярат ынем шўктў. Кузе каласет, туге ыштем. А тыйым ужде, чытен ом керт, Тоня, — кугун шўлалтыш Васильев, вара ешарыш: — Ала чодырам ончал савырнена.

— Нўрена вет, — вер гыч тарванышыжла, шара шинчажым лейтенант ўмбак нўлтале Тоня. Тунамак пушенге укшым рўзалтыш — йўр вўд шыжалте.

Нуно энгер ағ гыч вакш велкыла кадыргалше корно дене ер серыш вончышт, вара йолторныш савырнышт. Ончылно Тоня ошкылеш.

«Қапше мыйын деч ик шечлан гына изи, — шемалге шинчаж дене вискален, шоналтыш Васильев. — Моло ўдырамаш шукынжо мый дечем лапकारак улыт. А Тоня яшката, садлан, очыни, кўкшыракын кош... А молан марийже дечын ойырлен?»

— А мый понгым ужам, Леша! — кенета савырнен, Васильевын кидшым руалтыш Тоня да куанен шырпыжале.

Қас марте нуно иктаж коло понгым кычал муыч. Тоня кая-кая да трук кычкыралеш: «А мый адак иктым ужам!» «Тевыс, кокыт йыгыре шинча!» — Алексейынат куан йўкшў шокта.

— Ончыгече тото кол шўрым кочна, — турбазыш пўртылшыштыла, мане Тоня. — А таче, можыч, понгым шолтена.?

Энгер тўрыш Тоня лач пел шагат гыч миен шогале. Васильев, кукшо пушенге укшлам поген, тулымат ылыжтен шуктен.

Тоня ер тўрыштў понгым мушкаш пиже. Алексей котелокым тул ўмбалаң йўнештарен сакалтыш. Жап шукат ыш эрте, понго шолаш лурыш. Изиш лиймек, Тоня ўмбадынже шонгым налын кышкыш, котелокыш ўйым, шинчалым пыштыш да шаралтыме плащ ўмбак шинче. Воктекше Васильев верлавыш.

— Тоня, ала эше ик кечылан кодат?

— Қодаш? — Васильевым тўткын ончале Тоня. — Кузе шонет, Леша, кодам гын, сай лисш мо?

Васильев сигаретым лукто, тулшолым налын пижыктыш, кандалге шикш онгым умшаж гыч луктын колтыш.

— Мыйын шонымаште, тыланет каяш кўлеш.

— Тау, Леша. Мый лач тыгаяк вашмутым вучышым, — Васильевын кидшым шыман ниялтыш ўдырамаш. — Ынде палем: тый мыйым пагалет.

— Чонем тыге ойлаш таратыш, Тоня. Удырет верч. Тудо вет вуча.

Тоня кугун шўлалтышат, совлам налын, понгым пудыратыш, тамлен ончыш, тулвуйым тўрлатыле.

— Тоня, кушто кызыт марият? — трук йодо Васильев.

— Ойырлымекына, весе дене ушнен. Татарийыште илат.

— А ватем нерген молан от йод?

— Огеш кўл, — кидшым рўзалтыш Тоня, — палем, тыйынат илыш пужлен.

Тыгутлаште шўр пушланен шуо. Тоня кўмыж-совлам энгер вўдеш мушкын тольо.

Эрлашынак Васильев пашашке кайыш. Тудын пурымыжым ужын, майор Трутников верже гыч кынеле.

— Отпускетше пытен опылыс, молан толынат?

— Телеграммым нальым. Эргым черланен. Авам шкетын веле.

— А ватеше?

— А паледа вет тудын койышыжым...

— Мбнгыштак отпускым эртарет мо?

— Сита, канышым, майор йолташ,— начальникын мутыштыжо ала-мом ойлен шуктыдымым шиже тудо.— Күлеш гын, мый пашаш лектын кертам.

Тиде кечынак лейтенант Васильев район ик магазинышкыже толын пурыш. Чонан жарп колым ужалатат, черет тушто сайынак погынен.

— Тудлан ида лу, ида лу! — продавецлан кычкыра ик ўдырамыш.

— Мом туманледа? — йодо Васильев.

— Милиционер йолташ, тебе нине кашак черет деч посна налешт,— кидше дене виса тураште шогышно пörьен ўмбак ончыкта весе.

— А молан те черет деч посна? — толката пörьенын вачыжым тўкалтыш Васильев.

— Черетыште верым мыланна тебе бригадирна ончылгоч налын,— вуйжым савыралын, вашештыш тудыжо.— А нуно огыт ўшане.

— Чын, ме ик бригада гыч улына,— коклаш пурыш самырык ўдырамыш.— Кермыч заводышто ыштена. Мемнан девиз: «Икте чылан верч, чыланат — икте верч».

— Кузе ойлашыже от вожыл? — чытен ыш керт кумшо.

— Ида туманле, йолташ-шамыч,— кидым нолтале лейтенант да бригадирлан умылтараш тиже: — Девизда уда огыл, но магазиныште тудо келшен ок тол.

— А кузе лияш?

— Икте чылан верч гын, колжымат чылалан иканаште налза, а вара шеледыза. Кō вараш кодын толын гын, шенгек шогалже.

Ўдырамыш, пörьен-влак, нимом пелештыде, черетым эскераш тўнгалыч, туманлымым чарнышт.

— Те кунам магазиндам петыреда? — продавец деч йодо лейтенант.

— Кечываллан — пел шагат гыч. Колым ужален пытарынем. А мо күлеш?

— Мутланышаш уло.

Кечывал годым Васильев арака кленча-влакым шымлыш. Да, этикеткылаште коло визымше июлян штамп уло. Накладной почеш Йошкар-Ола гыч коло шымше числаште кондымо. Тиде кечынак ужалаш тўналме.

— Фокинскийже ремонтлан петырнен,— умылтара продавец, а шкеже эртак йодеш: — А мо лийын?

— Значит, палыдыме кокла гыч иктымат ода шарне,— шем öрышан продавецым ончалын, йодо Васильев.

— Чу, шарнем,— ылыжме гай лийын, кудыр ўпшым ниялтыш тудыжо.— Коктын мотоцикл дене толын кайышт. Кок кленчам налыч. Лач тудо кечынак.

— Могай мотоцикл дене?

— Тидыжым шым тогдае. Ужар тўсан.

— А шкешт могай ылыч?

— Иктыже кужу калан, пеш самырык, весеже лапка, коло вич няшрак.

— Вургемышт могай ыле?

— Кужужо ала шем пинчакан, ала курткан. Лапкаже спортивный канде тувуран. Мотоцикльшт люлькан ыле. «Иж-Юпитер». Магазиныште кок кленча аракам налыч. Пеш вашкышт.

- Номержым ода шарне?
- Уке. Но Марий республика гыч.
- Кушкыла кудальыч?
- Шоссешке шумыштым веле ужым.

Уремьш лекмек, лейтенант Васильев куш кайышашым ушыж дене икмагал вискалышат, «Уралжым» ылыжтен, ялсоветыш вашкыш.

— Кызыт гына толын пурьш,— вуйлатышын кабинетшым ончыктыш секретарь.

Ярандаев эше верышкыжат шинчын шуктен огыл ыле — Васильев омсам почо.

— Паша томамрак кая,— тидым-тудым кутыркалымек, кугун шүлалтыш Ярандаев.— Сенажым опат, да вот ег шагалак. А тений шудо сайын кушкын шогалын. Вольыклан жорма ситышын лийшаш... Те тидым кольшташ толын огыдал, очыни?

— Ала-могай рвезе-шамыч осалланен коштыт, корнышто ик руштшо енын шүдө витле тенге оксажым луктын налыныт. А тудыжо нуным да мотоциклыштым ўмылкала веле шарна.

— Мыйын шонымаште, райцентр гыч улыт. Тышке чўчкыдын кудальштыт. Тушто кычалаш күлеш,— ойым ыштыш Ярандаев.

4

Сидыр Миклай, олаш кайышаш амалым муын, мөнгыштыжө аважлан каласышат, рушарня кечын эрденак такси дене Йошкар-Олаш кудале.

«Ала-куш вашка, витне,— күшнө кечыше воштончышыш ончалын, вуйым сакен шинчыше рвезым шымлышат, шоналтыш шофер.— Адакшым воктекем огыл, шенгек верланыш. Ойганышын коеш. Оксаже сита чай?»

— Иктаж-көм вучалташ күлеш ыле, ато шкетлан тўлаш шерге вет,— мом вашешта манын, пелештыш шофер.

— Жалем уке,— шем ўпшыш ниялтен, мане Миклай да адак шып лие.

Рвезын какши шўргывылышыже шапалгымыла коеш. Шкеже вуй ангыргымеш шона...

Тенгече тудо паша гыч пёртылеш ыле. Онча, лейтенант Васильев Никандр Семон дек пура. Тунамак шўмжылан кроп чучо. «Пален налын? Мом ышташ? Уке, мом-гынат шонен муаш күлеш. Ой, кузе тыге лийын кайыш?!»

Миклай йўдвошт мален ыш керт. Пашаштат жапым тургыжланен эртарыш. Ушыштыжо эртак икте пёрдө — кузе тиде туткар паша гыч амыргыде утлаш. Адакшым Никандр Семонин мотоциклжат Миклайын кудывечыштак шога. Шкеже больницыште кия.

А вет чылажымат йолташыже ыштыле. Умбакыже кузе лийшашым кагашен налаш манын, паша деч вара тудөке каяш тарваныш.

— Ну кузе йолет?— больница коридорысо олымбах шинчын, йодо Миклай, тунамак, вашмутым вучен шуктыде, ешарыш: — Тендан дек тенгече милиционер пурьш.

Тидым колмек, Семонин кужу калше турташ тўнгале, логарышкыжат комыла тольо.

— Оксаже мыняраш ыле? — йолташыжын лопка чурийжым ончале Миклай.

— Кок витлаш, а молыжо луаш. А мом тый ыштынет?

— Милицийыш нангаен пуаш күлеш. Пуйто корнышто муын улына, лийже. Ато пижыктен пуат.

— Оксаже вет ынде ок сите.

— Молан?

— Жоралан пуэнам.

— Кунам пуэн шуктенат? — өрө Миклай.

— Саде кастенак,— кугун шўлалтен, кидым рўзале Семон, тыго-

дымак Жора нерген шоналтыш: «Таякше айдемыже ондален коштышыла ок кой. Первый ганажат кумышешынак пörтылтыш. Конешне, тунамже сигаретлан веле пуэнам...» Тыге Семон тылзе юнчыч вашлиймыштым шарналтыш.

...Стройкышто кечывал смена пытымек, Семон, ұмаште налме мотоциклым кушкыжын, автовокзал ончыко кудал тольо. Райцентрыште пешыжак куш кает? Ныл-вич магазин уло, кок столовый, ик ресторан, почта ден сберкасса... Рвезын йолгорныжо магазин деч молышкыжо такырталтын огылат, Семон, вокзал буфетыште сигаретым налын, Миклай дек каяш шонен пыштыш.

— Шоляш, жапет уло гын, шоссеш шумеш мыйым намен кодо-я,— Семон дек лишемын, ұшанлын ончале ик самырык ег.

Семон, шинчаж дене тудым йол гыч вуйыш шумеш висалтен, вигак улымыш: автобусат, таксиат укедан жора, кугорно дек лектын, тусшеч кудал эртыше машина дене кайынеже.

— Пеш вазкет гын, шич,— мотоциклыште шентел верым пералтен ончыктыш Семон.

Шоссе марте ик менгат пеле веле — тыманмеш миен шуыч, пурак веле түрген кодо.

— Тау! — рвезын кидшым лентгыдын кормыжтале пассажир.— Ындыже Йошкар-Олашке вашке шуам.

Семон мотоциклым мўгырыктен савыралят, мўнгеш кудалнеже ыле, тыгодым палыдыме ег, изиш вучалте манын, чарыш.

— Шулшат? — сигаретым луктын, йодо.

— О, «Золотое руно». А мемнан «Памирым» гына ужалат. Сайжым тышке огыт кондо.

— Ик пачкым пöлеклен кертам,— шуялтыш тудыжо.— Мыйын эше икте уло. Кўлеш гын, вескана толмекем, тыланетат налын кондем. Тый тысак улат вет?

— Да. А тый кушеч? — куанен ончале Семон.

— Ужамат, пашаче рвезе улат,— вавештыме олмеш мутшым вес корныш савырыш тудыжо.

— Стройкышто ыштем,— мане Семон.

— Сай паша. Мыят тиде корнымак тошкем. Мом чогеда кызыт?

— Быткомбинатым. А тый? — адак йодеш Семон.

— А мый... Кузе лўмет?

Нуно палыме лийыч. Жора кагазым луктат, шаралтыш, а Семоннын лудмыж годым ешарыш: «Шижам, йылмым шала колтышо айдеме отыл, тый денет йолташ семын кутыраш лишеш, шонем».

— Умшам каркален коштшо корак омыл,— вачым туртыктен, öрмалгыш Семон.— А мом тый мужедат?

— Вигак ойлем: мутланымынам иктат ынже пале. Ужыч вет, командировочный удостоверенийыштем могай штамп ыле? Мыйым тендан дек прораблан колтынешт. Таче лўмынак ончалаш тольым, да ни-мо шот ыш лий. Начальствым шым му. Адак толаш перна.

«Прораб» мутым колмек, Семон ушыж дене кузежым-можым висалтале: «Чыным оила, очыни, тудо. Кодшо годым мемнан прорабым эргыж верч от шыталеныт. Тыгак каласеныт, маныт: «Эргычим кидыштет кучен от керт гын, коллективным кузе вуйлатет? Строитель-влакым тыланет ұшанаш лишеш мо? «Эргыже огешат тунем, пашамат ок ыште. Адакшым ойлат, пуйто прорабын шкенжынат шинчымашыже келгыжак омыл. Олмешыже весым кондынешт гын, тугеже шомакым арам омыл шаркалат. Мо-гынат Жора дек чакрак лияш кўлеш. Кутеш-ныше айдемыла ок кой».

Шоссе корно дене ик машина, весе эртен кудалыч. Жора ден Семон кутырен чарнен омыт керт.

Ындыжым верысе рвезын вуйыштыжо ик шонымаш гына пöрдеш: Жора толжак ыле! Кўлеш егым кид гыч мучыштараш ок лий. Семон пала: стройкылаште шукынжо прорабын шинчашкыже ончат. Тудо вет шергыракын тўлымö пашамат пуэн кертеш. Кө пала, ала бригадирлан

шоғалашат ўшан шочын кертеш? А мо, Семон лу классым пытарен, армийышта стройбатыште служитлен. Тудо чыла молгырымат келшен толшаш. Қызитсе прораб дене, манмыла, садак шотым муаш ок лий.

А Жора шке сөмынже шоналтыш: «Ўшанле рвезыла коеш. Мотоциклжат уло — тиде сай. Кўлеш годым пайдаланашат лиеш. Паша шотыштат лачеш тольо: тудат строитель, «мыйт».

Тыгулаште умбалне автобус койо. Жора кидым нолталаш ямдылалт шоғале.

— На, иктаж лу пачке сигаретым кондо,— Семон лу тегтем шуялтыш.

— Тугакат кондем,— рвезын кидшым корандынеже ыле Жора, но нале, кўсеныш шураалтыш.

Жора ойжым шуктыш. Арня эрталтымек толят, вигак Семонмыт дек пурыш. Тудыжо каслан уремыш лекташ тарванен ыле.

— Теве тыланет сигарет,— кагаз вўдылкам кучыктыш Жора, шкеже, амалым муын, мўнгеш тарваныш.

— Гостиницыш?

— Тушко, да верже уло ала-мо.

Тыгай еным кузе кастене луктын колтет? Жора малаш кодо. А эрлашым эрдене, сумкам коден, райисполкомыш каем манын, лектын кайыш. Кастене ыш пўртыл. Семон нимом шонашат өрө. Уремышкат лектын кошто, ресторанышкат пурен ончале— уке Жора. Кумышешын иже тольо. Семонмыт дене лач Миклай шинча ыле. Тудым ужын, өрмалгымыла лият, рвезын ко улмыжым пален, саламлаалтыч.

А икана кастене, лачак саде туткар кечын, Семон, мотоциклжым Миклаймыт деран коден, мўнгыжө окшаклен толеш ыле. Капка ончылно Жорам ужо.

— Семон, тый мылам полшен от керт? — йодо.— Палет, тендан раймагыштыда чапле костюмым ужалат.— Окса кўлеш.

— Мыняре?

— Шўдө витле.

Семон изиш подылаалше ыле гынат, кўсен гыч оксам лукмыж деч ончыч шоналтыш: «Ончыкылыклан кўлеш айдемым шўкалаш ок лий. Пуыман. Ок ондале. Сумкажат мемнан денак кия, тушто фотоаппарат уло. Шўдө тегеаш».

Туге гынат, садак йодо:

— Кузе пашат?

— Чыла сай лийшаш. Пашаш толам, витне,— Семонын молан тыге йодмыжым умылыш Жора...

Тидын нерген Миклайлан чылажымак Семон ыш шоч.

— А олаште стройка уке мо?

— Тушто мастерлан ышта, а тышке — прораблан. Умылышыч? Тидым кызытеш нигўлан ойлаш ок кўл.

Ок кўл гын, ок кўл. Семон кум ийлан кугурак, кузежым-можым Миклай деч шукурак пала. Стройкыш пашаш пурашат тудым Семон виешак шулшын нангаен. Вара сай йолташ лийыныт. Самырык рвезым икте гына өрыктара: Жора толеш, кастене уремыште коштеда, вара Семонмыт дене мала, а эрдене адак автобус дене кудалеш. Икана тудо Ивук Зоян эргыж дене ала-кушко миен тольо.

— Электрогитарым тудлан ужалынеже,— умылтарыш Семон.

...Икмьняр жап тургыжланен шинчымек, Семон кенета Миклайын кидшым кучышат, пелештыш:

— Валик деч йодаш кўлеш. Тудын оксаже лийшаш.

— А уке гын?

— Уке гын... Жора деке кудал,— тунамак адресым каласыш Семон.

Валик дене нигогай шот ыш лек: аваже оксам пуэн огыл. Тыге Миклайлан олашке Жора дек каяш перныш...

Корнышто тудо мом гына шонен ыш пытаре.

...Теве нуно Семен дене коктын кудалыт. Мотоцикл урмыжеш веле. Ончат, пасу корнышто пörъенг кия.

— Пален нал-ян, кө,— мотоциклым чарен, Миклайлан волаш күшта Семен.

— Руштын, витне. А көжым ом пале.

Семенат лишеме. Пörъенгын онг күсеныштыже оксам ужо. Содор луктын нале.

Ты жапыште пörъенг помыжалте, кынешаш тўнгале. Тидым ужын, Семен мотоцикл дек вашкыш, почешыже — Миклай.

— Ок күл ыле,— корнышто торешланаш пиже Миклай.

— Садак ок пале! — шенгек ончалын, кычкырале йолташыже.

А вара магазиныш лурышт...

Тыге шонкален, Миклай шижынат ыш шукто — такси ола деке лишемаш тўнгале.

— Тыланет кушко күлеш? — йодо шофер.

Миклай адресым каласыш.

Миен шумек, кокымшо пачашыш писын куржын күзен, ик пачерысе кнопкым темдале — иктат уке. Ындыжым Миклай электрорзвонокым кужун мурыкташ пиже — адак шып.

Нимом ышташ öрын, Миклай тўнат вучен шогылто, тыш-туш коштынат савырныш — шот ыш лек.

«Кечываллан толам», — шоналтыш Миклай да, автобусыш шинчын, билет налаш автовокзалыш кудале.

Касса ончылно черетыште шогымыж годым Миклай вуйжым янда пырдыж велыш савырале — кенета уремыште Жорам ужо. Тудыжо ала-могай кок самырык ег дене кутырен шога. Миклайын куржын лекмыжым тогдаен, нунын деч ойырлыш, рвезе дек лишеме.

— О, салам! Кушко тыге? — кидым шуялтыш тудо.

Миклай мо лиймым күчыкын каласкалыш.

— Ну и ораде улыда вет! — икмагал шоналтымек, тўрвыжым муычиртыл пелештыш Жора. — Изниш вучалте, — манын, йолташыж-влак дек пörтыльö.

Мом нуно кутырат — Миклай ыш умыло. Иктым гына шўмжö дене шиже: ала-мом ўчашат. А колеш гын, теве мом пален шукта ыле.

— Тоже, муынат йолташ-шамычым... — Жорам шыдын ончале йошкар пондашанже. — Чыла пашам локтылыч.

— Тушко йолымат пышташ ок күл, — ешарыш весыже, шем шинчалыканже.

— Нимом мый локтылын омыл, — тура ончале Жора. — Сберкасса мемнан кидыште лишеш. Вер тушто ўшык, так што... Конешне, ик йонгылыш лийын. Еным толымыштым тунамак каласат гын, чыла тörлем ыле. Эше самырык улыт.

— Ну, шке палет, — күсен гыч оксам луктын, ойыркален налят, Жоралан кучыктыш йошкар пондаш. — На, тиде тыланет аванс лишеш. Каласе, тачак нангаен пуыжо. А тыйын нерген шижтарат гын?

— Нунылан ўшанем. Эше полшаш тўнгалыт.

— А кузе тыйым муын? — йодо весыже.

— Вучыдымын. Мый шояк адресым пуэнам. Йöра эше пошкудо пачерыш пурен йодын огыл.

— Да-а, тыйым эше туныкташ да туныкташ күлеш, — Жоран вачыжым пералтыш йошкар пондаш.

5

Лейтенант Васильев, толышо рвезе-влакым кычалын, жалым шуко йомдарыш. Райцентр изи огыл, мотоцикл, машина ятыр уло. «Ала öрдыж гыч толыныт? Уке, тиде пасу корно дене тысе-влак веле коштыт».

Васильевын блокнотышкыжо Ивук Зоян эргыжат логалын. Шымтен лекмеке, пале лие: кашше дене веле иктыжлан келшен толеш. Ва-

лик лапка, да саде кечын тудо олаште лийын. Аважым курортыш ужатен.

«Неужели ом му? А кастене майор дек пураш күлеш»,— урем дене кайышыжла, шонкала Васильев.— Больницыш пурен лекшаш, можыч, иктаж күлешан увер уло».

Ты жапыште урем савыртыш гыч Тоня ошкыл лекте. Тудым ужын, лейтенантын шүмжылан кроп чучо.

Тонят чурк лие, сангаш кечалтше ўпшым шижде ниялтен төрлыш.

— Вашлияш шонен омыл ыле,— шыргыжале Тоня, тунамак ешарыш:— Тый вет эше турбазыште лийшаш улат. Срокет пытен огылыс.

— Толмемлан уже кум кечат лиеш. Пашаш лектынам.

— А мо лийын?

Васильев күчыкын каласкалыш.

— Больницыште ик мотоциклист кия,— Алексейын тургыжланымжым шижын, увертарыш Тоня.— Йолжым туген.

— А кө тугай?— Васильев ылыже, блокнотшым содор луктын, лышташлаш пиже.

— Никандров.

— Семон?

— Ом шарне лүмжым.

Нуно жоктынат больницыш ошкылыч. Корнышто тидым-тудым кутыркалышт, пачер нергенат мут лекте.

— Тений пуаш сōрат, да вучен шуктем ала-мо. Ёдырем верч шүмем пешак коржеш. Адакат авам пелен кодаш перныш. А тысе ялыште карантин.

Больницыште Семон нерген чыла рашемдымек, Васильев тудене вашлийын мутланыме деч ончыч милиций гыч машиным йодо: преступник-влакын кудалтен кодымо курткым пелен налаш манын, паша верыш пурен лекте, вара машинажым Никандровмытын пошкудо пōрт ончылан шогалтыктыш. Палисadan пōртыш пурен, тушеч пачер озам—илалше ўдырамашым понятойлан ўжын лукто, а вес пōрт гыч—самырык пōртенгым. Нунылан кө лийшашыштым радамын умылтарымек, ўдырамашыже ўскыртланаш тўнгале.

— Кеч-мом ыштыза, а пошкудо дек тыгай осал паша дене мый ом пуру,— манын, кидым рўзале.

Васильев весымат ўжын кертеш ыле, но ўдырамаш деч ыш чакне. Тудлан эше ик гана закон нерген ушештарыш да пентгыдын каласыш:

— А тенданым шолыштыт гын, кузе кутыраш тўнгалыда ыле?

Никандровмытын кудывечыштышт шем кугу пий оптен вашлие. Пōрт гыч шонго кугыза куштылгын ошкыл лектат, тудым шинчырлыш, вара пошкудо-влак дене пырля милиционерым ужмек, лүдмыж дене кокыралтенат колтыш.

— Кугыза, чай йўаш пураш лиеш?— Васильев шыргыжале.

— Молан ок лий, пеш лиеш.

Пōртыш пурымо деч ончыч Васильев сарай йымак ончале, тушто мотоцикл кышам ужын, кугыза деч йодо:

— Кугыза, мотоцикл дене эргыда кудалыштеш мо?

— Ужален. Кызыт ынде ок тототло.

Йонгыдо пōртым кум пōлемлан шелме. Омса воктенак күртнō ишкылаште ўмбал вургем-влак шинчалан пернышт. Тўрлō вургем. Кугызан ончыл пōлемыш пурымыжым вучалтен шуктымек, Васильев сумкажым почо да, понятой-влак сайынрак ужышт манын, курткым лукто.

Тыгодым лапка капан, иктаж кудло ияш, но эше самырыкын койшо ўдырамаш ончыл пōлем гыч лектын шогаале.

— Поро кече, Дарья Сидоровна,— саламлыш Васильев.

— Порыжо поро, да ынде кокымшо гана толыда, шүмемат пешаш тўнгале. Те вет таклан огыда кошт,— тура ончен, вашештыш тудыжо.

Лейтенант, саде курткым нōлталын, ўдырамашлан ончыктыш да каласыш:

— Мотоцикл дене кудалышташ сай куртко. Тендан эргыдан?

Васильевын йодышыжо Дарья Сидоровнан шўмжым перыш. Тунамак марийжым ўжб:

— Никандр, а Никандр. Тол, ончо. Семонын пинчакшым конденыт.

— А можыч, тудын огыл? — ешарыш лейтенант.

Коктынат курткым ончаш, шымлаш пижыч, пуйто нигунам ужын огытыл.

— Семонын,— ала-могай азапым шижын, шўлыкәне ўдырамаш.— Теве, шем шўртб ўке ылят, полдышыжым ошо дене ургенам, вара шўч дене чиялтенам ыле.

Никандр Семонмыт деч милиций отделе ш пўртылмек, Васильев больницыш Тоня деке звонитлынеже ыле. Трубкам налын гына шуктыш — дежурный пурыш.

— Лейтенант йолташ, тышке ик рвезе толын. Оксам муынам, манеш. Таче рушарня...

— Мыняр? — лугыч ыштыш Васильев.

— Шўдб витле. Ала саде марийын?

— Пурто тышке.

Сидыр Миклай оksam эркын почо. Васильевым ужмек, шўлышыжат пиктежалте, шем шинчаже лыч-пыч лие.

— Пуро, пуро,— ўжб лейтенант.— Сай паша дене толмек, алтыранаш огеш кўл. Шич. Қаласкале.

Миклай пеле-пуле ойлаш тўнгале. Шкеже Васильевын шинчашкыже огыл, а ўстембак онча.

— Теве окса,— кўсен пыч луктын шуялтыш тудо.

«Окса купюр келшен толеш,— шотлымек, шоналтыш лейтенант.— Ала, чынжымак, йомдарен? А мыланна титакан-влакым кычалаш перна. Чу, а молан лавыргыше огыл?»

— Ончем, корно ўрдыжтб, уржа коклаште кия,— умылтара рвезе, шкеже эргак шем ўпшыш ниялткала.

— Сидоров, а мотоцикл дене тый иктаж-кб дене пырля нигуш кудалыштын огыл? — Миклайын лалка капшым ончен, йодо лейтенант.

— Никандр Семон дене икана каен улына,— содор вуйжым нбл-тале Миклай.

— Окса мумо корно денак?

— Ага.

«Кунам кудалыштмыдам, кбм ужмыдам чыла чын каласыза. Семонланат тидым шижтаре. А оксам тый веле муынат. Тудо кечын огыл. Райцентрышкат саде корно денак миен пуро. Колыч?» — Жоран туныктен ойлымыжо Миклайын вуйыштыжо пўрдеш.

Тидым шотыш налын, рвезе шойышто.

— Ай-яй, Сидоров. Пасу корнышто айдеме кия, а те воктече эрген кудалыда. А колышо лиеш гын?

— Конешне, ончалаш кўлеш ыле,— какши вачыжым туртыктыш рвезе.— Никандров мотоциклжым ыш чаре.

— А кузе кия ыле оксаже? Шала але вўдылмб?

— Молан тидыже кўлеш? — Миклайын йўкшб сўрвалымыла шоктыш.— Мый тудым толен омыл.

— Толымо нерген нимогай мут ыш лек, Сидоров,— ылыже Васильев.— Тый вет оксам муынат?

— Мый.— Миклайын вичкыж чурийже кенета энгыж тўсан лие.

— Эше ик йодышлан вашмутым пушет перна,— умбакыже ойла Васильев.— Оксажым шке нўртенат але йўр? Шала киен гын, рок дене лавыргышаш ыле. Сайынарак ончал-ян.

Лейтенантын пыгартыш мутшо Миклайым пуйто пудален шындыш. Ындыжым тудо нигуш пурен каяшат, нимом шонашат ўрб.

— Ну, Сидоров, оксам мумо верыш каен кутырена але тыштак чыным ойлаш тўнгалат? Конешне, милицийыш шке толынат — тиде сай. А чоным почын ойлымым суд эре шотыш налеш.

— Судитледа? — Миклайын шинчаже каралте, шкеже тунамак шортын колтыш.

— Ме огына судитле, мемнан паша — титакан еным кычал муаш, шымлаш, а судитлаш закон уло, — рвезын нюслымыж деч йыгыжгыш Васильев, вара, кагазым луктын, протоколым возаш ямдылалте.

Эрлашыжым Васильев майор Трутников дек кангашаш пурыш. Никандров ден Сидоровын осал пашашт нерген колыштмек, милиций от-делений начальникимат палыдыме ала-могай Жоран койышыжо тур-гыжландарыш.

— Манат, ниногоай прорабым огыт вучо?

— Тидын нерген мутланымашат лийын огыл.

— А вара молан тышке толеда? — тўрвым куптыртен, 6рышыжым кок велкыла ниялтыш майор. Семон деч оксам налын да м6нгеш п6ртылтен. Еным толашыже ала тудак таратен?

А оксам милицийыш намиен пуымо шотышто онгай кангашым пуэн. Шонет, мемнан рвезе-влакым чаманен? Адресше почеш тудым сайра-кын пален налаш кўлеш. А Никандров ден Сидоровым арестоватлаш, конешне, прокурор санкцийым пуа. Но тидым ышташ огеш кўл, шо-нем. Нигуш огыт курж. Кызытеш тидын нерген уверымат шаркалаш ок кўл. Шканыштат шижтаре: йылмыштым шала ынышт колто. А Жо-рам ужмекышт, вигак толын каласышт. Тергаш перна.

* * *

Кас мogyрыш шылаш вашкыше яндар кече райцентрым икмагал волгалтарышат, пыл шенгек йомо. Августын юалге мардежше пушен-гылам вужгыктараш пиже.

«Эрла йўр лийшаш», — милиций п6рт ончылно Валикмыт дек ка-йышашым вискален шогышыжла, шоналтыш лейтенант. — Ачий ойла ыле: «Кече пыл шенгек шинчеш гын, йўр толшашым шижтара».

Васильевын ачаже вич ий ончыч колен. Кугу сарын тул кышаже тудым ўмырж6 мучко чуриктарен. Фашист пуля войнан ветеранжын шодыж гыч пытартыш кече марте ыш лек.

— Эх, сўанетымат, уныкамат вучен шукташ ыш лий, — Алексей де-не чеверласен, колымыж кечын келгын шўлалташ т6чыш ачаже.

— Эрге шочеш гын, тыйын лўметым пуэна, — шинчавўдшым нелын, вашештыш Алексей.

Сўанат эртыш, уныкат шочо, самырык кок шўмын пиалыштат шу-лен шуктыш.

— Тый? — Васильевын пурымыжым ужын, Тоня 6рын шогале.

— Вуеш ит нал, Тоня. Мый Валик дене мутланаш тольым. Кодшо годым тудым арам ўжыктенам.

— А-а, туге гын веле.

— Валикын аваже кушто?

— Крымыш кудалын. Эргыже ала-кушто коштеш.

— Шинчаш лиеш?

— Конешне, лиеш.

Шоколадым Тоня тауштен нале. Вара, газ плитам ылыжтен, ча-йым ырыктыш. Кужу урвалтан канде халатше Тоням эшеат сылнеш-тара.

— Йў, йў, — Тонян шара шинчаже Алексейым тўткын ончале.

«Кумылзак ўдырамаш, — кенета шоналтыш Васильев. — Тышеч ка-йымаг ок шу».

— Тыйым м6нгыштет огыт йомдаре? — Алексейын шонымо кор-нышкыжо логале Тоня. — Мыйым туткарыш ит логалте адак.

— Авам, конешне, вуча. А Валя огеш.

— Мо лийын илышыштет, Леша? — Тоня, ала-молан трук шўлы-кангын, шыман ончале тудым.

Васильев чыла каласкалыш. Варажым коктынат вўдым подылмо-гай шып шинчышт.

— А тыйын кузе, Тоня? — Алексей кидшым ўдырамашын кидышкыже тыштыш.— Кө титакан?

— Кө? — Тоня вачыжым туртыктыш.— Конешне, мый. Марланже виеш пуэн огытыл вет, шке каенам.

Антонина Сергеевна марийже дене вагонышто вашлийыныт, иктесыштым йоратен шындыныт. Кок ий наре ўяк-мўяк илымек, аза шо-чо. Вара Васлий ватыжым шөрын ончаш тўнгале. Тонялан каласышт: «А мариетым вес ўдырамаш дене ужна». Тылеч вара Тоня марийже дек йўжышыш. Васлийын ни шыман мутланымыже, ни можо. Койышыжат чылт вашталте. Пытартышлан нимогай амал деч посна шкеак уш-калалаш тўнгале.

А икана йўдым толят, мыскылаш пиже.

— Қаласе: ўдыретын ачаже кө? Сыныштыже мыйын нимо уке.

Ватыже умылыш: умбаке пырля илаш ок лий. Тыге осалын койдаркалыме деч вара шўм чылтак кўэмалтеш...

— Теве тыге, Леша,— каласкален пытарымек, чайым темыш Тоня.— Ынде тыште пашам ыштем.

— Да-а. Тыйын гай ўдырамашым кузе обижаяш лиеш?

— А кушеч палет могай улмем?—Тонян шемалге шинчалунжо нөлталте.

— Ужам,— шыргыжале Васильев.

— Ер тўрыштө «палем» манмемлан вуеш ит нал. Айдемым палаш пеш йөсө.

— Чыным ойлет, Тоня.

Ўстембалне шинчыше изи будильник шолткенак шолтка. Васильев шиже: Тоня чот тургыжлана, каяш тарванымым вуча, очыни.

Ивук Зоян эргыжым вучен шуктыде, Васильев мөнгыжө пөртыльө.

Аваже кухньышто меж чулкам пидын шинча ыле. Эргыжын пурымыжым ужмек, шўлыканы чурийже эшеат шапалгыш. Алексей вигак шиже: Валя верч тургыжлана.

— Авай, рўзал кидетым, почешыже,—туфлым кудашышжла, виеш шыргыж пелештыш эргыже.— Қайыше комбылан шыдағым кеч-мыняр кышке, садак волен ок шич.

6

Қастене Валик шке тағаш кок йолташыже да кум ўдыр дене ко-рем серыште кўжгө тополь воктене ракатланен шинчылтыч. Ивук Зоян эргыже, гитарын кылжым чымалтарен, тўрлө муро семым шокта.

— Айста рестораныш! — ала-кудыжо ойым лукто.

— Таче огына. Мыйым мөнгыштө вучат,— руале Валик.

Рвезе ден ўдыр-влак чыланат мөнган-мөнгышкышт шаланышт.

Икмыняр жап гыч Валик уэш пөртыльө да кугу капан иктаж ко-ло кум ияш таза рвезым вашлие.

— Молодец улат, Валик,— тудын пелештымыжым вучыде, кидым шуялтыш самырык ег.— Ато өрдыжтө шоген-шоген, нерат лийым.

— Пижыныт да пижыныт, никузе ойырлаш ок лий.

Жора такси дене кас лишан толынат, Семон дек каен огыл. Он-чыч Валикым муын да кушан вашлияш қўлым палемден.

— Миклай ден Семон мөнгыштышт улыт? — йодо Жора.

— Ом пале, таче ужын омыл.

— Ойлат, пуйто милицийыш ала-молан логалыныт. Кунам нуным ужынат?

— Семонжым тенгече.

— Шкеже мом манеш? — чытыдымын йодыштеш Жора.— Мыйын нерген иктаж-мом ойлен?

— Уке.

Жора икмыняр жап ала-мом ушыштыжо вискалышат, лыпланыш. Лўдыкшө уке-ла чучеш. Туге гынат шкенжым шке шекландарыш: ик-тышт денат вашлияш ок кўл, кылым Валик дене гына кучаш перна.

— Нунын ончылно титакан улам, Валик,— чапле күрен шүшаж гыч пуйто лыгым ұштылал пелештыш Жора.

— Молан? — ыш умыло рвезе.

— Прораблан толам, маньым. Шот ыш лий. Ынде шойыштшыш лектым. А мыланем вес пашаш пураш вереште.

— Кушко?

— Строительный техникум директорын полышкалышыже улам.

— Пеш кұшкө күзен каенат.

— Тунемаш лурынет гын, тенияк — пожалуйста. Кандаш клас-сым пытаренат вет. Общежитийыште верым муам. Күлеш годым полшенат кертам. Ну, мом шонет?

— Миём,— келшыш Валик.

— Туге гын мыланемат полшашет перна. Манмыла, күсын корка вурган,— менге вуйысо электролампым ончалын, ала-могай крем дене йылгыжмеш шүрымө шемалге ұпшым ниялтыш Жора. Чуяка вичкыж шүргывылышыштыже чояланымаш шижалтс. Валик тидым ыш тогдае.

— А мом ышташ? — йодо тудо.

— Макулатура күлеш.

— Молан?

— Озан олаште ик приборым нална. Техникуман. Моткоч күлешан. Окса уло, но огыт ужале. Маныт, окса олмеш латвич тонн тошто, но чапле кагазым колтеда гын, пожалуйста. Вот и коштам. Кызыт олаште да эше кум районышто погат. А тыште тыйым йоднем ыле.

— Мый... кагазым погаш?

— А тый йоча-влакым кычке. Тўлаш оксам пуэм. Тыланетат кодеш.

Валикын вуйжо савырнымыла чучо. Тудо ала-мом йоднеже ыле, Жора эрыкым ыш пу.

— Ну, пу кидетым. Тений студент лият. Ончылгоч саламлем. Да,— трук ешарыш Жора,— мыйым тый ужынат-колынат отыл лийже. Семон ден Миклайлан нимом ит ойло.

Жора йырым-йыр ончалят, Валикым олымбак шинчаш ўжб. Вара, он күсен гыч оксам лукшыжла, адак тўнале:

— Тый вот мо, Валик. Кагазым сайракым погыкташ тырше. Айда тыге ыштена. Кодшо гана толмекем, ончычсо школ директор дене уремыште мутланенам. Вара мўнгышкыжат пуртыш. Тудын кагазше шуко лийшаш. Открытка, серыш-влак. Эрла тушко миен тол. Могайым погаш күлеш, могайым огеш күл — чыла умылгарем. Умылышыч? Теве тыланет аванс,— лу тенгеаш оксам кучыктен, мутшым кошартыш Жора.

— А кагазшым кушко нумал оптена? — кынеле Валик.

— Шоссе воктене удобренийым опташ ямдылыме клат уло. Ужынат? Тушко опто. Но шарнен шого! — парняжым нўлтале Жора.— Тидын нерген иктыланат нимом ит ойло.

Тыгуглаште, нуно шижынат ышт шукто, ала-кушечын илалше пўрєн толын шогале. «Салам, самырык-шамыч!» — шоктыш. Тудо Валиклан кидым шуялтыш, вара, Жорам вискален ончалын, олымбак шичшыжла пелештыш:

— А тидыжым ом пале.

— Армиий гыч толын, Павыл чўчў. Пошкудо район гыч,— вашкен каласыш Валик.

— Тугеже, воинлан салам!

Коди Павыл таче фронтовой йолташыжым шочмо кече дене саламлаш миенат, ялышкыже каяш вараш кодын. Тудо сберкасыште ороллан ышта. Валикым пеш сайын пала: аваж дене ик ял гыч улыт. Южгунам Валикмыт деке малашат пура. Кызытат, пошкудо ўдырамышын эргыжым ужын, туддене пырля каяш кўныш, садлан кутыралташ лишеме.

— Сапер отыл? — Коди Павыл Жора деч йодо.

— Да, сапер. А мо?

— Значит, коллега. А мый...

— О-о, тыге гын... — Жора, пөръенгын кӧ улмыжым, пашам кушто ыштымыжым палымек, куанен шыргыжале, тунамак кӱсенже гыч ик кленча коньякым луктын ончыктыш.

— Огым,— картузым налын, шиянше ӱпшым ниялтыш Павыл.— Эрла дежуритлаш кӱлеш. А кызыт, пожале, каем. Вескана вашлиймеш!

— Кушко тыгай йӱдым? — Валик коклаш пурыш.— Кодам, маньыч вет.

— Мый — нах хауз. Немыч манмыла, мӧнгыш топкем. Ныл менге — чепуха. Ато ватем сюрпризан миным шынден луа.

Коди Павылым изиш ужатымек, Валик мӧнгеш пӧртыльӧ. Тудым вучалтен, Жора кленчам нӧлтал ончале — кенета коремыш шолен колтыш. Рвезе ужын шуктыш — атыште арака пельж наре ыле, сандене гудо моткоч ӧрмалгыш.

— Чаманет? — Валикым чоян ончале Жора, тунамак шылталаш пиже.— Тылеч ончыч ужым: тьят пеш йӧратет... Икманаш, тунемаш шонет гын, йӱмым чарнаш кӱлеш. Умылышыч? Ато тиде кленча семьянак коремыш лектын возат.

Жоран пытартыш мутшо Валикын ушышкыжо чот шыгыш.

«Чыным ойла,— семьянже ойым пиде тудо.— Значит, мыланем сайым ышташ шона».

— Паластаралтме годым веле изишак подылыт,— рвезын шонымыжым пуйто шиже тудыжо.— Келшышна?

Ындыжым Валик келшаш веле огыл, Жора дене кеч-куш каяш ямде, туге тудлан ӱшаныш: «Осалым шонышо айдеме осал корно деч корандаш ок тӧчӧ».

Ивук Зоян эргыже чынже денак пашалан утыр пиже. Эрдене эрак велосипедшым тӧрлатыле, кандырам кычал муын, эн ончыч шкеныштын пӧрт туврашышт гыч тошто газетым, журналым, книгамак волтыш да, пидеден, почела орвашкыже кок велкыла сакалтен кудале. Чивай Нинамыт деке пураш варашрак кодо, тудыжо пашашке каен ыле. Кечываллан кочкаш толмыж годым веле вучен шуктыш.

— Пашаш пурен отыл чай? — Нина, макулатура нерген колмек, йодо.

— Авай пӧртылмеш,— ӧрдыжкӧ ончалын, пеле-пуле пелештыш Валик.— А вара тунемаш каем.

— Мом воза аватше?

— Миен шуын. Тыланда саламым колтен.

— Пеш тау, пеш тау.

Нина ик жаплан пӧртӧнчык лекте. Тыгодым Валик комод ӱмбалне кийыше открытка, письма-влакым ужо, икмыняржым кӱсенышкыже пыштыш.

Ындыжым Валиклан велосипедшым шӱкен каяш логале, Нина тунар шуко кагазым луэн колтыш.

Шоссе воктенсе клат деке лишемме годым Валик умбачынак Жорам тогдайыш.

Тудыжын кужу капше ала-молан пӱгыр гай койо, вичкыж шӱргы-вылышыштыже шыде палдырныш.

— Ме вет вес семьян кутырен келшышна. А тый уже нумал оптенат. Кӧ деч кондышыч? — саламлыде, вигак йодо Жора.

— Сберкассыште ыштыше ӱдырамаш деч. Марийже школ директорлан ыштен.

— Да? — ылыжме гай лие Жора, тунамак велосипедым клатыш пурташ полшыш, кагазым шымлаш пиже.

— Теве эше,— кагаз орашке серыш-влакым, открыткым кудалтыш Валик.

Жора нуным содор руалтыш, ӧрдыжкӧ пыштен, каласыш:

— Йывыжаракым погаш кӱштӧ йоча-влаклан. Теве тыгайым.

— Эрла шуко лиеш,— мыняр погынышашым пуйто ончылгоч пален, кидшым нӧлтал ончыктыш Валик.

— Йодыштын чай: молан да кушко?

— Маньым: школлан.

— А марийже?

— Сергей Сергеич мо? Олаш каен.

Жора күсенже гыч минеральный вудан кленчам лукто, стаканыш темыш, Валиклан шыргыжал шуялтыш.

— Тўналтыш пашам шўялтена. Шинчалан вўд йўмў шумым чара.

Самырык рвезылан Жоран койшыжо тиде гана ала-молан ыш келше. Утларакшым тудын пытартыш гана кондымо серыш-влакым пургедмыже ۆрыктарыш. Тылеч ончычсо кагаз ора гычат письма-влакым ойыркален оптымo ыле. Садлан тудо аптыраненрак каласыш:

— Тошто кагаз дене ала-могай приборым налаш лиеш мо?

— Тый мо?— Жора чурк лие.— А-а, тый эше от ўшане? Теве тумемаш миет, ужат могайжым... Чылт мондышым,— ۆкымын шыргыжале Жора.— Палет, бухгалтерийлан расписка кўлеш. Шич тышке,— клат лукушто шинчыше яшлыкым ончыктыш, тунамак канде тетрадь комым кушкед налын, кузе возышашым умылтараш пиже.

— Я, Федоров Валентин Федорович, сегодня получил от Лаптева Георгия Михайловича в счет аванса за совместную работу в сумме... Кодшо годым мыняр нальыч?

— Лу тенгем.

— Возо... в сумме десять рублей.

— В сумме десяти,— тўрлен ойлыш Валик.

— Мый дечем грамотныйрак улат, витне... Так, в чем и даю расписку. Числам шынде, кидетым пыште.

7

Раймаг деч иктаж шўдў метр ۆрдыжтў бульдозер, шунан мландым шўкен-шўкен коштын, верым келгемда. Машина-влак кўртнў бетонан ментгым кондедат. Кугу нелытан грузым нўлтедыше кран я ўлыкў, я кўшкў шуиналтеш. «Майна!, «Вира!» — шокта монтажник-влакын йўкышт.

Теве йошкар каскан, кечеш саргайыше гай брезент вургеман, колчам пыжиктылме кумда ўштан, иктаж коло кум ияш рвезе кидше дене крановщиклан ала-мом ончыктылеш. Васильев умбачак палыш: Майкин Виктыр. Тудыжат ужын шуктыш, кидшым рўзалтен саламлыш.

Виктыр ден Алексей шукертсек сай йолташ улыт. Икана Васильев милицийыште дежуритла ыле. Кастене дружинник-влак толыыч. Лейтенантлан Майкин ала-можо дене поснак келшыш. Тыматле, но ۆрынат ок шого, мо кўлеш гын, шинчашкет тура ончен йодеш. Жапше годым мыскарамат йўрата.

Монтажник-влак бригадыште тудым чылан пагалат. Самырык гынат, Виктыр манше уке, а — Виктыр Иваныч.

Ты ганат, Васильевын толмыжым ужын, Виктыр туштым туштыл вашлие.

— Поет, очыни. Кызыт гына тыйын нерген шоналтышым. Манам, черланен ала-мо, больница велке чўчкыдын ончалеш.

— Ну-ну,— шыргыжын, Виктырын тупшым пералтыш лейтенант.— Тый лучо быткомбинат нерген шоно. Кочкаш мўнгыш кает?

— Уке. Ужат, машина толын шогалын,— она дене чонымo будка велке ончыктыш Виктыр.— Кочкаш конденыт.

Чынжымак, стройкышто йўк-йўан шыпланыш.

Будкышто шыгырын чучешат, строитель-влак, ўстелым, олымбалам тўгў луктын, кўмыж-совлам налын, яндар южыш, кечан волгыдыш, лектын шинчыч. Васильевымат воктекышт верланаш ўжыч, а чевер чуриян самырык ўдыр шокшо шўрым кўмыж тич конденат шындыш.

— Йылмемат когартышым,— умшам сово дене петырыш икте,— шўржў огешат пушлане, йўкшен, шонышым. Пеш коя улмаш.

— А шокшо шўр тугай вет, йылмым йўрата.

Васильев тыгодым шинчаж дене Сидоров ден Никандровым кычале, нунышт уке ылыч.

— Йүд сменяште ыштеныт, кастене иже толыт,—мане Майкин.

— Рвезе-влак пашаште пеш тыршат,—милиционерын молан толмыжым шижын, ешарыш шадыра чуриян илалше пörьен, бригадир.

— Судышт лиеш чай? — йодо весе.

— А тый кузе шонет: лийшаш але уке? — вашештыме олмеш гүткын ончале Васильев.

— Закон почеш лийшаш, наверне. Такеш кодаш ок лий,—коклаш пурыш бригадир.

— Ораде-влак, йүмө вужа төчен коштыныт вет,—мангыч шоктыш.—Ондакшым йүмыштымат нигунам ужалтын огыл.

— Никандровын ала-могай родыжо толын улмаш,—мане кумшо.—Вот и ужатеныт йолташыж дене.

— Пашаже родышто огыл,—совлажым нулале Майкин.

— А тый, Виктыр Иваныч, уна толмек, үстембакет мом луктын шындет? — Майкинын ойжым руалтыш тудак.

— Чесым, конешне.

— Кочкышым веле?

— Ну, и-ик... кленча аракажым, манмыла, обязательно. От лук, пешкыде лият.

— Чоным почын ойлыметлан тау.

Нунын кутырымыштым колыштмек, Васильев ешарыш:

— Ик заводышто самырык-влаклан тыгай йодышымак пуэденит. Витле процентше лац Виктыр Иваныч семен вашештен.

— Тошто илыш-йүла тыгай кышам коден,—нелын шүлалтыш бригадир.

Васильевлан утларакшым шадыра чуриян пörьенгын ойжо келшыш. Ужамат, книга, газетым лудшо айдеме. Тошто илыш-йүла самырык тукумлан пеш кугу чаракам ыштылеш. Чынжымак, южгунам ончет, шкеже нолнер веле, а күсеныште окса ора. Ача-аван кидышт гыч утмен, яра жапшат уло: вет тудо — пашазе.

— Да, тидат чын,—күмыжыш совлам пыштен, кутырызо пашазым ончале лейтенант.—Но тыштат икте ырыктара. Иочалан латик-латкок ияш марте шуко үеделмаш мешая. Изишт годым нунын ача-авашт кузе гына огыт азаплане. А кушкын шуит, латвич-латкуд ийым темышт—кид гыч мучыштарат. Ынде вет тудо кушкын шуын веле огыл, грамот шот денат ача-аважым эртен каен. Конешне, шинчымаш шотышто тиде тыгак лийшаш: кажне у тукум ондакысе деч кеч ик ошкыллан ончыко кая.

— Нимат от ыште, кызыт йоча-влакын шинчымашышт келге. А от тунем гын...

— Мый ала-можым шым умыло,—коклаш пурыш шем ырышан рвезе.

— А мом от умыло? Шагал тунемше рвезым гүшкаште вигак палаш лиеш. Тыгай ег моло деч мо дене гынат ойыргемалташ төча. Южгунам, тудым ончен, молыжат тудлак койышланаш тыршат. Тудын семен от кой гын, воштылчыкыш пурта. Теве Валикат ик рвезым тыманмеш тамакым шушпаш туныктен.

«Лекцийымат шкак лудын мошлат,—чоян шыргыжал шоналтыш лейтенант,—а шинча ончылнышт пашам ыштыше рвезе-влакым эскерен шуктен огытыл, енгым толымашке шуктеныт. Вот вет кузе лиеда».

— Ну, ситыш мо? — кидысе шагатшым ончалын, кынеле шадыра чуриян пörьен, вара чеверласыме годым Васильевлан кидым шуялтыш.—Ме, конешне, титакан улына. Мыланемат, бригадирлан, суд ончылно ойым кучаш перна, очыни.

Строитель-влак веран-верышкышт шаланен пытышт. Майкин гына изишлан кучалте.

— Могай паша дене толынат? — йодо тудо.

— Прораб дене мутланынем ыле. Эргыже пашам нигуштат окыште.

— А-а. Таче тудым ужын омыл.

8

Эрдене, пашаш кайыме деч ончыч, Тоня чыве шўрым шолтышат, кочкаш Валикымат ўжō. Рвезе ыш сōрвалтаре гынат, ўдырамашын сийлымыжым шке семынже умылыш: «Адак иктаж-мом туныктен ойлаш тўгалеш. Эртак пашаш пурымо нерген кутыра. Очыни, авамын йодмыжым шукташ тырша. А мыйын мом шонымем иктат шотыш ынеж нал. Теве вес ийын тунемаш каем, вара чарнат. Эх, кунам вес ийже толын шуэш?»

— Валик,— тура ончале Тоня,— а культура пōртыштō кутырен ончем гын, тушко пашаш пураш келшет?

— Шоналтем,— вуйжым савалтыш рвезе.

— Тугеже тачак пурен кутырем,— шыргыжале Тоня.

«Адак пиже,— ала-кōм вучышыла, окнаш ончале Валик.— Можыч, олаште иктаж-могай верым кычалаш? Уке, тунемаш каяшак кўлеш.»

Эр кочкышым ыштымек, Тоня пашаш ошкыльо, а Валик макулатурым погышо йоча-влак дек каяш тарванен кодо. Лач ты жапыште Сидыр Миклай куржын пурыш.

— Валик, тый декет Жора толын огыл? — содор йодо.

— Уке. А молан мый дечем палынет? Теже вет пырля коштыда.

— Йōра, йōра. Толеш гын, мыланем каласе. Ужмо шуэш. Паша уло.

Миклайын толмыжо Валикым нимынярат ыш οрыктаре: мо-кузежым Жоран ойжо пыч пала. Кенета адак омса почылто, ындыжым Жора пурен шогале — Валик ала-молан чурк лие.

— Мыйым йодо мо? — кидше дене омса велке ончыкта Жора.

— Ага.

— Изиш гына ваш ышна тўкнō. Кудывечыште шылын шуктышым. Мом тудлан каласенат?

— Кузе кўштенат, тугак.

— Молодец улат. А мыйын сай увер уло. Директорлан тыйын нерген ойленам. Кагаз дене полша гын, манеш, экзамен деч поснат пурташ лиеш. Тунем лектат — вара институт.

Жора рвезылан ик шомакымат пелешташ эрыкым ок пу — эртак шке ойла, пуйто иктаж-мом йодмо деч шеклана.

— Мый каем. Тый декет корно пыч веле пуренам. Пошкудо районьш кудалам. Туштат кагазым логыкташ кўлеш. Кас велеш ныл шагатлан шоссешке лек. Олашкыла кайыше яра машинам муам гын, погымо кагазетым наггаем,— омса дек лишеме Жора, вара трук савырнен шогале.— Чылт монденам. Автобусышто самырык ег дене палыме лийна. Сергей Сергеевичлан саламым каласаш йодо. Йолташыжын эргыже, Киров кундем пыч. Таче кастене толаш сōрыш. Мыланем койышыжо ыш келше. Нунын фотошт уло гын, ончал, могай тудо. Вара мыланем каласет. Сергей Сергеевичын ватыже вет сберкасыште ышта. Саде рвезе, можыч, осал шонымаш дене толын пура. Мыйын нерген ит ойло, шке ужынам, ман. Йōра?

9

Чивай Нинамыт деке Жора кастене толын пурыш. Кужу капан палыдыме самырык рвезым ужын, ўдырамашын могыржо чытырналт кайыш. Нина туге чот лўдō.

«Молан омсажым тўкылен омыл? Вет шкетын улам!» — кенета шоналтыш тудо.

— Поро кас лийже,— Жоран вичкыж шўргъвылышыштыже шыргыжалме палдырныш.— Те Нина Федоровна улыда вет?

— Да, мый улам,— верже гыч гарваныде, вашештыш тудо.
— Тугеже эше ик гана салам лийже. А мый Платоновын эргыже улам.

— Могай Платонов? — ёрö Чивай Нина.

— Огыда пале? — рвезат ала-молан лүдö.— Ну, Сергей Сергеевич фронтной йолташыжын эргыже. Кировский область гыч.

— А-а, тебе кө улмаш! — сөдор шыргыж колтыш Нина.— А мый же... Вет таче гына ик рвезе тендан деч саламым пурен каласыш. Чылт монденан.

Жора шөм-күрен кугу сумкажым күварыш шындыш, почо да, ұдырамаш дек кок-кум ошкылым ыштен, конвертым шуялтыш.

Нина Федоровна, комод ұмбач шөртнө гай оратан шинчалыкым налын, письмам шаралтыш, лудаш пиже.

«Пагалыме Сергей Сергеевич! — возымо серышыште.— Кузе илет, могай тазалыкет? Мый дечем шокшо салам лийже. Мый илем сайын, пенсийыш лектынам, йолем вот пенаш тўналын. Сар год-со сусыр ушештара, витне.

Сергей Сергеевич! Мыйын тый декет ик йодыш уло. Мый кооператив садым налынам да тушко кошташ мўндыр. Сандене автомашинам налаш шонен пыштен улына. Но тыште муаш йөсö. Маныт, тендан кундемыште налаш лиеш, кид гычат йөра. Ала полшет ыле? Мый тый декет эргымым колтем, Йываным. Но тудо шкетын куным муш ала уке. Полшо. А вес кенезым мый шкежат унала миеш. Машина дене. Налын кертына гыл. А тендам когындамат теный октябрь пайремлан вучем. Салам дене Платонов йолташет».

— Машинам налнеда?

— А тебе ачий костенечым пуэн колтыш,— вашештыде, кагаз пакетым тенгылыш пыштыш Жора.

Ўдырамаш почын ончале — лимоным, олмам, коньяк кленчам ужо.

— Олмаже шкенаан сад гыч,— каласаш вашкыш рвезе.— Эн ончыч шушыжо.

— Тау. Лимоным мый чай дене пеш йөратем. Эше ик гана тау, Йыван. Мемнанат Ондрийна тыйын гаяк капан, изиш гына лапкарак. Офицер. Дальний Востокушто служитла.

— А кушто Сергей Сергеевич? — пуйто ок пале Жора.

— Йошкар-Олаште. Кум кечылан каен да, эше иктаж кок-кум кечым кучалтам манын, звонитлыш тенгече.

— Мыланемже мом ышташ?

— Вучалте.

— Нина Федоровна, тыште вет гостиница уло?

— А молан?

— Сергей Сергеевич деч посна йөнан огыл.

— Ай, ала-мом ит ойлышт,— тўрвыжым куптыртале тудыжо.— Кум пөлеман пөрт улмо ұмбач куш каеш. Сергей эртак тыйын ачатым шарналта. Манеш, Платонов огыл гын, тўняште ом иле ыле. Манеш, фронтышто тудо мыйым утарен.

Нина Федоровна рвезылан марийжын тапочкыжым луктын пыштыш, а шкеже, газ плитам чўктен, кочкаш ямдылаш пиже.

Жора, туфлым кудадын, пөлем-влакым шымлен кошто. Вара, шем-канде костюм күсенже гыч ик пачке оксам луктын, кухныш пурыш да ўдырамашлан йолтал ончыктыш.

— Шүдö тенгеаш-влакым лўмын госбанкыште вашталтен толым.

«Лу тўжем! — ындыжым Жоралан эшеат ўшаныш ўдырамаш.— Кугу окса дене коштеш».

Ик эрдене, дежурство деч вара, Коди Павыл милицийыш ошкыльо. Тудым тебе мо таратыш. Саде кастене вашлиймек, палыдыме рвезе-сапер эртак туддене шўранышташ төча. Оберкасыш кок гана пурен

лекте. Чивай Нина дене кутырымыж годым шинчаже ўдырамашым огыл онча, а сигнализацийлан йѳнештарыме кўртньо воштырым да монь кычалшыла коеш. Коди Павыл сберкасыш паша дене толшо-влакым сайын тунем шуын. Нуно нигунам тыге опыт ончышт. А тиде сапер, кеч Нина мариемын сар годсо йолташыжын эргыже манеш гынат, Павыллан ала-можо дене ок келше. Адакшым фронт корным йодыштмо амал дене эртак тудым сийлаш тѳча.

А икана, мѳнгѳ гыч толмыж годым, Коди Павыл саде пуста сарай воктене Валикым ужо. Тудо велосипед гыч ала-мом ястара ыле. Қайымыжым вучалтен, пурен ончале — кагаз орам ужо. Тылеч вара Павыл нимом шонаш ѳрѳ.

Васильев деке толын пураш вес амалат лектын. Шукерте огыл тудым корнышто лейтенант вашлийын да чот шылтален:

— Павел Андреич, мый тѳндам пеш пагалем ыле, но кызит... койышда ончычсо фронтовиклан келшен ок тол. Те ветеран-шамычын лўмыштым шўктеда.

— Лейтенант йолташ,— титакшым касараш тѳчен тудыжо,— дык мый вет... тунамже унала миенам ыле.

— Икманаш, Павел Андреич, тыгай койышым кудалташ кўлеш. Унала кошташ лиш, а уремыште лўнгтен эрташ ок лий. Тый вет окса орол улат.

«Ветеран» мутым колмек, Коди Павылын уло чонжылан шыгырын чучын. Намыше могай! Уке, шкендын лўмым шўкташ ок лий. Арам огыл омеш кызитат сар корно конча. Конча веле огыл... Кодшо тылзын ватыже магазин гыч будильникым налын толын ыле. Йўдым Коди Павыл нигузе мален ыш керт. Чўчкыдын шолткышо шагат пуйто ала-кушан шылтен кодымо миным шарныкта. «Тик-так-тик-так-тик-так»,— шокта. Павыл чытен ыш керт, кынеле, шагатым чарыш, вара иже тудым лич омо авалтыш.

Уке, сарым мондаш ок лий. «Войнан ветеранже» манме мут Коди Павыллан нимо деч шерге, тудым илыш дене сулен налме, шуко пўжвўд дене, вўр дене мушмо.

Лейтенант Васильев паша верыштыже уке ыле. Тудым свидетель семын судыш ўжыктеныт.

* * *

Мѳнгыжѳ Васильев йўдым толын пурыш. Аваже, эргыжым ужын, писын кынеле, кочкаш-йўаш ямдылаш пиже.

— Валя толын каен огыл? — йодо Алексей.

— Уке,— шўлыкәне аваже.— Уныкамат конден ок ончыкто. Молан сырен — ѳрам веле. Ала тый титакан улат, Леша? Чыным каласе,— эргыжын шинчашкыже тўткын ончале вара.

— Мом тудо шона — шкат ом пале.

— А маныт, тый ала-могай врач деке коштат. Киноштат ужыныт.

Тидым колын, Васильев аваж дек лишеме, тудын чалемаш тўнгалше ўпшым ниялтыш да вашештыме олмеш, кенета ойырлен, сумка гыч канде кофтым лукто.

— Авай, вараш кодын толмемлан вуеш ит нал. Тыйым шочмо кечет дене саламлем,— манын, кофтым шуялтыш тудо, вара аважым шўргыж гыч шулшале.

— Тау, Элексе,— кидыш налын, шыргыжале аваже. Тыгодым тудын шинча йырысе куптыржо ала-могай сѳрал пеледышла волгалте.— Но тый мыланем шыч вашеште.

— Огеш кўл, авай. Айда лучо кочкына.

— А судыштет вара кузе? Мом ыштышт? — шўрым кўмыжыш оптышыжла, йодо аваже.

— Ик ийлан условно.

— Тыгеже гын йѳра. А мый шонышым...

Васильев огыл гын, Никандров ден Сидоровым, очыни, петырашак судитлат ыле.

— Поро шүман улат,— мокталтыш аваже.— Тиде сай. Ну, а Валя?

— Огеш күл, авай,— вуйым рүзалтыш Алексей, а шкеже шоналтыш: «Партсекретарь дене эрлак мутланаш перна. Шомак лектын гын, вучаш ок күл. А Валя дене садак илышым чоҗен ом керт. Суд дене ойырлаш күлеш».

Эрлашым лейтенант сберкасса велыш ошкылеш ыле. Воктечше ошалге-ужар тусан машина — такси эртен кудале. Васильев шофер пелен шинчыше Чивай Нинан марийжым тогдайыш. Сергей Сергеевичат тудым ужо, кидшым саламлен рүзалтыш, а вара, машинам колтен, капка ончылныжо Алексейым вучалтыш.

Сергей Сергеевич — лейтенантын ончычсо туныктышыжо. Йоча годым Алексей сайын тунемаш тыршен, сандене пенсийыш лекше пörъен кызытат тудым пагала.

— Уна толын, да вот вашкаш перныш,— тидым-тудым кутырымек, вуйжо дене пörт велыш ончыктыш пенсионер.— Такше слагште эше икмыняр сомыл шуктыде кодо, тенгече Нина Федоровна ззонитлыш. Манеш, шерге йолташтын эргыже паша дене толын.

— Могай паша?

— Машиным налнешт, «Волгым». Тый от пале, иктаж-кө, можыч, ужала?

— Иктын «Жигулиже» уло, а «Волгым» тыште от му. Олаште кутырен ончаш күлеш.

Васильев тиде кечын кагаз орам ончалаш сарайышкат миен тольо. Ивук Зоян эргыж дене мутланыш. Тудыжо мөнгыштыжак ыле. Лейтенантын пурымжым ужмек, Валик чурк лие, но вашешташ амалым писын муо.

— А молан вигак школыш от нумал? — йодо Васильев.

— Йоча-шамычлан шалатыл пытарашышт мо? А мый иканаште машина дене.

— Шинчаш лиеш? — тенгылым ончыктыш лейтенант.

— Пожалуйста,— вуйым рүзале рвезе.

— Тый мо, мыланем сыренат мо?

— Молан?

— Ом пале — молан: торжан мутланет.

— Милицийлан сыраш нимолан,— öкымын шыргыжале Валик.— Милиций — тиде порядок, закон.

— Порядок — да, но закон огыл. Закон — тиде суд... Пörтышкыда южгунам толам да, сандене тыге ойлет докан. Каласе мылам: йоча-влаклан тый оксам пуэдет?

— Тыгыдым.

— Кө оксажым пуэн?

— Авай.

— Тошто кагазым школан оксала огыт того. Тидым тый сайын палет. Макулатурым погымет нерген школышто иктат ок пале. Көм тый ондалынет?

Валик нимом вашешташ öрат, вуйым сакалтен шинчын, умбакыже кузе лийшашым ушыштыжо пörдыктылаш пиже. «Милиционер аламом пала. Очыни, школышкат миен коштын, йоча-влак дене кутырен. Чыным каласаш гын? Жора күштен огыл. Мом ышташ? Шке үмбакем налам».

— Ну, мом шыл шинчет? — Валикын вачыжым эплын пералтыш Васильев.

— Строительный техникумыш тунемаш пурнем. А школ мыланем сай характеристикым пуэн огыл. Ынде кагазым поген намиемат, ала весым вазат.

— Вияш корным кычалат. А чыла чыным ойлышыч?

— Ага.

— Ынде весым каласе. Кодшо годым тый декет кө пурен? Лүмжө Жора?

— Тудым ужын омыл. Палыдыме ең Антонина Сергеевна кушто улмыжым йодо.

Валик адакат чыным ыш поч гынат, Васильевлан изишак рашеме: «прораб», «строительный техникум» мутлаште ала-могай кыл уло. Валикын кӧ дене вашлиймыжым эскераш кӧлеш. Сидыр Миклайым ойжо почеш, саде олесе рвезе толын коштеш докан.

Нунын мутланымыштым кечываллан толшо Тоня лугыч ыштыш.

Валик, тиде жап дене пайдаланен, йыштак лектын кайыш.

— Тыште улметым палем гын, кочкаш столовойыш пурем ыле. Пошкудо-шамыч удам шонен керттыт,— о́кымын шыргыжале Тоня.

— А мый чыла вере пурен кертам.

— Тугеже туге да... чӱчкыдын коштмо дене йолгорнат ягылга.

Алексей тудлан Валя дене ойырлымым, тидын шотышто кӧ дене кагашымым шӱм гычак луктын пыштыш.

Тоня колышто-колыштат, кугун шӱлалтыш.

— Палет, Тоня, тулым ылыжтымек, шикшыжат шарла. Конешне, тиде шикшым корандашат лишеш. Вӱдым опталаш — и чыла. Тулжо йӧра. Но... тылеч вара тулвуйжо моткоч йыгыжгын ӱпша.

— Варажым чарна.

— Тый тыге шонет?

— А мом шонаш, чыным ойлем.

— Конешне, вес семынат ышташ лишеш. Шикшыжым веле сорлык-лаш кӧлеш, а тулжо тугак шокшын йӱлыжӧ, тек йӱлыжӧ. Но мый тыге ом керт.

11

Пич йӱдым жапын-жапын ракета-влак шем кавам чожгырен волгалтарат. Тунамак пулемет тототлаш пижеш.

Платонов ден Михайлов ончыко да ончыко нушкыт. Теве иман кӱртӱж воштыр дек шуыч.

— Вашкӱзет дене пӱч,— пелешта Платонов.

— Пулеметчикым руалташ кӧлеш,— манеш Михайлов.

Кугу капан фашист пулемет воктене кия. Сергей тудын ӱмбак шурманше гай тӧршта, немычым пикташ тӱнгалеш. Но тудыжо утла, кенета Михайловым штык дене ӧрдыжшӧ гыч шуралта.

Тыгутлаште немычым Платонов перен шуа.

— Фу-у,— кугун шӱлалтен, помыжалте Сергей Сергеевич. Могыр-жылан йӱштын-шокшын чучеш. А шкеже шоналта: «Адак сар конча. Да-а, Платонов огыл гын, ылыше ом код ыле. Вет кузе керттын? Мы-йымат, саде немычымат шӱдырен конден. Эргыжат шкеж гаяк таза. Сынже дене гына тудла ок кой. Очыни, аважым локтен».

Сергей Сергеевич, кынезде, пырдыжыште шолткен кечыше шагатым ончале — визыт эрталтен. Иываным помыжалтараш кӧлеш, таче тудо олашке кайышаш, автобус куд шагатлан тарвана.

Чивай Нинан марийже Жорам автовокзалышке ужатен кондыш.

— Тачак толат але малет? — билетым налмек, йодо тудо.

— Эрла але кумышто. Машинам налаш муам гын, тачак.

— Малаш кодат гын, гостиницыш пуро. Вер уке гын, палымем деке. Адресшым налыч вет?

— Ага, кӱсеныштем.

— Оксатым арале.

Автобус кудале. Сергей Сергеевич писте воктен олымбак шичнеже ыле. Пытартыш жапыште шӱмжӧ чӱчкыдын пыртка. Тыгодым Васильев лишеме. Саламлалтыч.

— Мо пеш эр лектын улыда, Сергей Сергеевич?

— Мыйже кеч пенсионер улам,— шем шляпам кудашын, чал ӱпшым ниялтыш Михайлов.— А вот те кушко тыге?.

— Тендан дек пурен лекнем ыле. Ончем — тыште шогеда.

— Йолташемьн эргыжым ужатышым. Йошкар-Олашке.

- Машинам налаш?
- Да. Сомылкаленже кертеш ала-мо.
- Оксаже мынар уло?
- Шүдашымак ик пачкым луктын ончыктыш.
- А кунам йолташетын эргыже пörтылеш?
- Мо тый эртак тудын нерген йодыштат?

Васильев изиш шоналтышат, Коди Павыл дене мутланамыжым увертарыш. Валик нергенат, Сидыр Миклай нергенат каласкалыш.

— Арам шеклана,— кидым рүзале Сергей Сергеевич.— Тиде нимогай Жора огыл, а Ийван. А сберкасыш Нина дек пуреден. Мо война чарнен, Ийванын ачаж дене чүчкыдын икте-весеылан возен шогена.

«Сидоровшо умбач ужмо дене пален огыл, очыни,— семынже шоналтыш Васильев.— Жоран тынар оксаже лийшаш огыл. Но Сидоровлан ушештараш күлеш, толмыжым эскерен коштышо».

Михайлов дене чеверласымек, Васильев, адак саде сарайым ончал толаш шонен, шоссе могырыш ошкыльо.

Кагаз ора тўкалтыде кия. Васильев ковыра откыртка-влакым налын ончале, серышымат почын лудо. Мо тиде? Тонялан возымо?

«Тонюш, тый дечет посна илен ом керт. Кеч ме ойырлен улына, ешемат весе, шүмыштем тый веле улат. А мый эртак тошто илышем каргем. Тонюш, мыйын тый декет пеш кугу йодыш уло. Ала мыйым проститлет?..»

Валик, ужамат, Родионован лисьмажымат логен конден. Ушдымо рвезе! Ала мөнгеш пörтылташ? Огеш күл. Удырамашын чонжым пудыраташ ок лий. Лучо ынже пале. Кушкед шуаш — и чыла.

Но лейтенант тыге ыш ыште. Серышым сумкашкыже пыштыш, а эрлашым, Тоня деке пурен, тумбочка ўмбалне кийыше журнал, книга йымак йыштак шурале.

Тоня нимом ыш тогдае.

12

— Ала тыште, ала-мо... Касет поро лийже, ўдырем,— Тонян аваже, изи уныкаж дене пырля пörтыш пурен шогалмекышт, Валикым ужын, аптыранен пелештыш.

Валик воштончыш ончылно кужу ўлшым шерын шога ыле. «Ўдырем» манмым колмек, савырненат ыш ончал.

— Ыш кол ала-мо. Удырем, Родионова тыште ила мо?

— Привет! Могай мый тыланда ўдыр улам?! — шыдын вашештыш Валик.

— Удыр отыл? Ой, юмашне! Вуеш ит нал. Йонгылыш пурен улына, витне. Тонюкем оза ватын Валушко уло манын, возен ыле. Мыйже ынде йўдыгаш тўгалынам ала-мо.

— Тыште, тыште ила ўдырет! — кычкырале рвезе.— Вашке толеш.

— Ой, юмашне! Нимом ом умыло. Удыр омыл, манат да... — адак мөнгеш пурышт нуно.

— Валуш огыл, а Валик.

— Ой, йбра тугеже. Мутемланже вуеш ит нал адак.

Тыгодым Тоня куржын тольо. Эн ончыч ўдыржым нөлтал шупшале, вара — аважым.

— А мый вашлияш мийышым, а тушто маныт, автобус уже толын. Кудашса. Кочмыда шуэш чай.

Валик, нуным колыштын, нимом пелештыде, плащым чийыш, парикмахерскийыш куржо.

— Авай, а мый йөршешлан толынам,— аважым чот ондал шындыш изи Катя.— Ынде нигунамат она ойырло, йбра?

— Кумышто садикыш каена. Карантин пытен.

— Корно мучко тыйын нерген чыгыматен тольо. Толна-толна, толна-толна... Ой, корныжо кужула чучо вет. Таче эрдене лектын улына

да эре толына. Мемнан пошкудо Сапан ватын мурымыж семынак лекте. Удыржӧ дек Волгоградыш миен толын да кастене изиш подылынат, э мура, э мура:

Удырем дек лектынам да,
Йодышт, йодышт каенам.
Кудыш толаш лектынам да,
Йомын, йомын толынам.

— Катюшем, шуженат чай?
— Ой, могай шужаш? Столовыйышто пельменьым кочкын лекна.
— Йӧра эше, лач жапыштыже толын шуын улыда.
— Мененикетшым шарнем вет.
— Эре путает, авай — лум кечем огыл, а шочмо кечем.
— Таче огыл вет шочынатше.
— Эрла кастене мый дежуритлем.
— Э-э, туге гын веле. А мый тый дечет посна пеш кугу намысым пурышым, — Валикмытын омсашкышт ончыктен, воштылеш аваже. — Удырем, манам, а тудо — «привет!» манеш.

Валик ала-мом монден коденат, мӧнгеш тольо. Тоня ден аваже воштылмыштым трук чарнышт. Рвезе комод яшлыкым почо, шагатым лукто.

— А тый кушко тыге, Валик? — тӱткын ончале Тоня.
— Так, иктаж-кушко.
— А мый шонышым, уна-шамычлан шокталтет. Таче шочмо кечем палемдынем.
— Йӧра, шуам гын, толам.
— Сырен, витне, — омса петырнымек, кидшым рӱзале Тонян аваже.

— Такше пеш мастар, баянжым колын, йол шке кушта. Но йолагай кушкеш, — ӱстембак кочкышым кухня гыч нумалаш тӱнгалшыжла, мане Тоня.

— Туге-е, пашалан изинек шуаралтын огыл гын, варажым пеш йӧсӧ. Шарнет чай поранан шыжым паренге лукметым? Катюш деч кугурак ылыч. «Авай, кизам кылмен», — манат ыле.

— А Валик пакчашкыжат киярлан веле лектеш. Манам, паренге сомылашыже молан от полшо? Тиде ойлан аваже мугыль веле ончале. Манеш, баяным шоктен кертеш гын, шӱкшудым кӱрын ок мошто, шонет мо? Манеш, тиде паша — ӱдырамаш сомыл.

— Чисте паяр кушкешыс.

— Вот-вот, тылеч вара мом ойлашат ӧрат. Кеч-мом тӧчышт манашыжат ок лий. Кызыт пашашке пурен. Баянистлан.

— Э, тугеже йӧра.

Тонян изи удыржӧ ӱстембач кампеткым, мӱйгиндым наледа, ик пӧлем гыч весыш куржталеш. Шуддыржо лиеш гын, чонгештылаш тӱнгалеш ыле, очыни. Туге чот йывыртен.

Аважынат кумылжо сай, ӱдыржым ончен, шерже ок тем.

Изиш лиймек, Начук ден Виктыр пурен шогалыч. Родионова нуным аваж дене палыстарыш. А изи Катя Начук дек шӱман шинче. Тудыжо пӧлек шотеш кугу курчакым налын конден.

— Антонина Сергеевна, тендам ик минутлан лиеш? Кутырышаш уло, — вес пӧлемыш ӱжын пуртыш Виктыр.

— Сергеевнажак ит ман.

— Кеч шыдешкыза, кеч ида, а мый шочмо кечыда нерген Алексейлан ойленам.

— Толшаш? — лӱдӧ Тоня.

— Келшеда гын, звонитлем.

— Ой, огеш кӱл, — кок кидшылат рӱзалтыш ӱдырамаш.

Чыланат ӱстелтӧрыш шичмек, Тонян аваже ӱстембалым ончале — нимогай кленчам ыш уж.

— Ала-мо ок сите, Тонюк, — шижтарыш тудо.

— Мо улыжо чыла верыште,— Виктырым ончалын, чоян шыргы-жале Тоня.

— Ой, юмашне! Тонюк, ала-могай окмакым ит ыштыл адак. Аракажым монденатыс. Шкендым намысыш ит пурто.

— Орина кокай, ме тыге кутырен келшенна,— электрический самоварым ончыктен, уло кумылын воштылалеш Майкин.

Тонян аваже Виктырын ойжылан ыш ўшане. Верже гыч содор тарванен, тебе ончем, кузе огыда маншыла, чулан воктене кийыше ужар сумкажым почо.

— Мыйже чылт монденамы! Тонюк, костенечым лукташ монденам. Ой, каварышаш! Туарам вет конденам,— тыгодым шор-торык йома дене пырля ўстембак ош арака кленчам шолт шындыш.

Чыланат шып лийыч, илалше ўдырамашым брын ончалыч.

— Авай, мбнгтеш шылте,— изиш лиймек, кленчам налын, аважлан кучыктыш Тоня.

— Тый огыт гын, моло подылыт,— ваштареш ойлаш точыш тудо, но ўдыржын келесырын ончалмыжым ужмек, нимогай мутым ыш лук.

— Вуеш огыда нал чай? — Виктыр ден Начуклан мане Тоня, вара, чайым темышыжла, ешарыш: — Аракалан, чынжымак, шыде улам. Южо ег больницыш мия, ончет, эше самырык, а коргыжю шўкшю пундыш, пош гай шўла.

— Антонина Сергеевна, таче нунын нерген кутыраш — пеш кугу почет лиеш.

— Эртақ Сергеевна. Тоня, ман. А оет пеш чын, Начук.

— Ай, ала-мом кутырен ида шинче. Йўдегече кунам пайрем эртен? — Тонян аваже ковыра пеледышан ош шовычшым торлатыле да, ынде мом вавештат шоналтен, верышкыже шинче.

Тонян аваже чылтак вожылмашке пурыш. Конешне, илалше ўдырамаш чонжым виш почынак ойлыш. Вет кеч-куштат але тыгай илыш-йўла озалана. Аза шочеш — йўыт, пайрем — арака деч посна ок эрте, армийыш каят — уэш саде сомылак, шочмо кече шуэш — адак кугу куан. А вет вуй йырыштет изишак лўтырал шоналтет гын, кажне чаркаже шўгарыш ик тошкалтышлан лишемда.

Начукат Орина кокайлан тореш мутым каласаш ыш тошт. А Виктыр, кодшо годым строитель-влак дене кутырымыжым шарналтен, пелештыш:

— Орина кокай, тиде вет тошто йўла. Ожно нужнан иленит, шўмым мо дене гынат лыпландараш кўлын. Тыландат йосю пагытым чыташ пернен, очыни.

Майкиным колыштын, пел курымым илен эртарыше ўдырамаш шўлыканме гай лие, кечеш шемалгыше санга куптыржо чотак палдырныш.

— Эх-хе-хе! Илышыште мо гына лийын огыл! — кугун шўлалтыш вара.— Кочыжат, шерыжат логалын. Мый самырыкем годым олыкшудо пагытым пеш йоратем ыле. Юл воктеке уло ялге погынен каят. А олыкшо кужу пуан ужар посто гай шарлен кия. Лишкыже млет — а пеледышыже! Ер воктене уа дене омашым радамын-радамын кышкарлен шындат, ўмбакаше — писте кўрым, олык шудым олпат.

А эрдене, эше кече изиш гына нолталтеш, порьен ден ўдырамаш, каче ден ўдыр-шамыч йўксо гай лектын шогалыт. Лупсан шудо вжик-вжик-вжик возеш, а сава шумымо йўк чзык-чозик, чзык-чозик шокта.

А кастеныже, кастеныже! Чылт сўан! Ме, самырык-шамыч, вес ялын олыкышкышт кошташ йоратена ыле. Олмалу аркаш. Тушко Курькўр, Пўртанур, Лапкасола да моло ялысе каче-ўдыр погынат. Э куштена, э куштена. Гармоньым шоктен, Чопан Иван чылт ноя. Вара тудым весе алмашта.

— А ко тудо Чопан Иванже? — Начук йодеш.

— Войнаш колен. Тунамсе каче-шамыч шукынжо вет ышт лортыл,— Тонян аваже вўдыжгалше шинчажым ўтытылў.— Мыйын Пўчка изам ыле, тудат вўжым пыштен.

— Нуно мыланна илышым чоҗенит, кокай,— пелештыш Виктыр.

— Туге, эргым.

— Илышыште шолеман йўрат лиеда, покшыMAT возеш — вара садак тыныс пагыт толеш,— аваҗым ондал шупшале Тоня.— Виктыр, ала шокталтет баянетым?

Виктыр Валикын баянжым налын шинчеш — ныжылге марий муро сем чылаштын шўмышкышт перна.

— Ой, мастар улат улмаш! Кушто тунемынат гын?

— Армыйыште, Орина кокай. Ик танкист туныктен.

Антонина Сергеевна жапын-жапын я омса велыш, я окнаш ончал колта, изишлан шўлыканме гай лиеш.

«Вуча. Товатат, Алексейым вуча»,— шиже Виктыр да, ныжылге ўдырамышым веселагдаш манын, тўрлў мыскарам ойлышташ тўнгале.

Тонян аваже сийлаш пиже:

— Туаражым пурлын ончыза.

Виктыр весела куштымo семым йонгалтарышат, кенета чарныш да каласыш:

— Эртак шке шоктен, йыгыжтарышым, очыни. Кушталтымат шуэш. Валикым кычал толшаш.

— Кызыт тудым от му,— мане Тоня.

— Муам,— пелештыш Виктыр, а шкеже шоналтыш: «Алексейымат ўжам. Эх, танцеватлена таче!»

13

Тиде кастане Жора ола гыч шўлыканше тольо. Сергей Сергеевич вигак шиже: телеграмма нерген тудо ок пале.

— Ну, могай уверым конденат? — йодо.

— Ай!— кидым рўзале Жора.— Икте «Волгым» ужала. Шергын йодеш. Кок тўжем ок сите. Кумышто марте веле срокым пуыш. Вара ужала. А машинаже сай.

— Ынде мом ышташ шонет?

— Ачийлан звонитлышым. Иктаж-кў деч араш йодым. Эрла телеграф дене переводым ок колто гын, яра миен пураш перна.

Сергей Сергеевич пўрт мучко мўнгеш-оньыш кошташ тўнгале. А Жора, тенгылыш шинчын, тудым эскера, шкеже шона: «Неужели телеграмма толын шуын огыл? Яранскыш мийимемланак ынде сутка наре лиеш. Ала пешкыде, сандене ынеж ойло. А оксаже тудын уло. Кодшо гана сберегательный книжкажым шкак ужым».

Пўрт озат семынже шонкала: «Арам мый книжкам ончыктенам. Очыни, ачажлан шкак шижтарен. Сандене телеграмма толын. Кок тўжемым эргыжлан пуаш йодеш. Конешне, ик велым висалташ гын, Платонов ончылно ўмырешлан кўсынеш кодынам, вич тўжем гыч кокытшым чаманаш намыс. Вес могыр гыч ончалаш гын, молан тудо ик тылзе жаплан веле йодеш? Кушто муын кертеш?»

— Мўнгыш миемат, йолташ-шамыч деч йодаш перна. Садак полшат,— Сергей Сергеевичын шоньмо корнышкыжо логале Жора.

— Йўра, ит тургыжлане, Иван,— шыргыжале пўрт оза.— Эрла марте вучалтена. Ок колто гын, муына.

«Тугеже, мыйын шке колтымo телеграммым налын. Очыни, оксамат сберкасса гыч кондең,— йывыртыш Жора.— Кум тўжемлан возаш кўлеш ыле. Эх, окмакым ыштылым!»

Тыгутлаште Чивай Нина, унам сийлаш манын, ўстембақ тўрлў кочкышым поген ситарыш. Жорам ўстелтўрыш ўжў. Сергей Сергеевич ик кленча коньякым луктын шындыш.

Икмагал сийланьмек, Нина тогдайыш: уна эртак нуным шкенышт-тым шунен-шунен подылта. Сергей Сергеевич гын тыглай аракам умшашкыжат ок нал ыле, а коньякым кум чаркам пундаш марте шолт колтыш.

— Тый вот мо, Йыван, мыланем ит сыре,— куптыр йыран йыл-тыжше шем шинчажым ўштылале Сергей Сергеевич.— Ачатын колты-мо телеграммыжым мый кечывалымак налым. А окса... теве окса,— комод яшлыкым почын, пачке-влакым луктат, мӱнгеш кудалтыш.

Жора телеграммым налын ончале, вара пелештыш:

— Ачам телефон дене мыйым вурсен нале. Тугеже, мӱнгыштӱ оксам икте дечат налын огыл. Тау, Сергей Сергеевич. Олашке эрла адак кудалам.

Нуно эрдене вич шагатлан кынелаш кутырен келшышт, сандене малашат жап шуде возыч.

Жора кудывече велнысе кок окнан пӱлемыште умбакыже кузе лий-шашым шонен кия. Тудо ынде иктым гына вуча — оза-влакын пич мален колтымыштым. А тышечын лектын каяш тачак кӱлеш.

Теве Сергей Сергеевичын нер йӱкшӱ сӱралын шокташ тӱнгале, эн ончыч хр-р-р ышталеш, а вара пуйто лӱмын шӱшкалта. Ватыжат почеш ок код.

«Чылт оркестр»,— йолварнявуй дене омса деке шып миен шога-лын, шыргыжеш Жора. Комод деке йышт лишеме, почо, пачке-влакым логалтен, мӱнгеш лурыш. Шӱмжӱ утыр кӱлткаш тӱнгале.

Жора арам огыл тургыжлана. Кажне гана тыге лиеда: осал пашам ыштымек, чонжо пенгаш пижеш. Теве ик йолташыже тудым чӱчкыдын койдаркала ыле: «Колян шӱмжӱ коям шольшташ кайыме годым веле пыртка, а вараже кычал тудым рожлаште».

А шукерте огыл пенгыдын каласыш: «Ты гана сберкассым тыла-нет ўшанен огына керт. Ме чыла мogyрымат вискалышна. Шуко йонгы-лышым ыштылынат. Уштервоштырет ярпакангын, корнетым йытыран ўштын ок керт. Кычал толшо рвезетат судышто тыйын нерген почын пуэн, маныт».

Весыже ешарыш: «Ит вурсо тудым. Иктаж-могай куным муэш. Кокымшо вариантше шукталташ».

«Чыным ойлаш гын, Жоралан сберкассыже пайдарак лиеш ыле. Но орол пенгыде шӱман логалын, эше пытартыш жапыште милиций лейтенант чӱчкыдын ужалтеш».

Милиций вургеман еным кеч-куштат Жора умбачак тогдаен шукта. Молан манаш гын, тудын илышыже милиций дене пеш чак кылдалтын. Тиде кылдыш эше школыш коштымж годымак пенгыдемаш тӱнгалын.

Икана нунын ешышт кугу ойгыш перныш. Чиям олтымӱ завод складаш тул ылыжын. Тиде туткарым эн ончыч Жоран ачаже ужын, йӱрташ пижын. Туштак бензин пекке киен. Шокшо тул тудымат авалтен. Пекке пудештынат, пӱтынъ тул пожар йӱртышӱ ўмбакаш шыжалтын. Тыге Жоран ачаже йӱлен колен.

— Жора, сайын тунем. Ачат гаяк лӱддымӱ лий,— чон йӱсын ойгырен аваже.

Чынжымак, рвезе ачаж лӱм дене кугешнен. Моло ончылнат шкенжым лӱддымын кучаш тыршен.

Эрге ачажын сынжым поктен. Тидлан кӱрак, очыни, аваже тудым эшеат чот йӱраташ лижын. Рвезылан нимом чаманен огыл. Тыгыде окса гын, тудын кӱсеныштыже нигунам эксен огыл. Ончыч аваже пуэн, вара шкат сумка гыч луктын наледен.

Марийже верч ойгырен-ойгырен, Жоран аважат черланен возо, больницыш логале. Ындыжым чыла окса ачажын кидыш кусныш.

Ик рушарня кечын Жора йолташыж дек пурен ыле. Онча, ўстембалне окса калта кия. Йыштак почде ыш чыте. Тушечын шӱдӱ тенгеа-шым луктын нале.

Ту кечынак мӱнгышкышт милиционер тольо. Оксам муыч. Жора милиций дене первый гана палыме лие.

Тылец вара т осал пашажым тудо ыш чарне: магазин воктен шишланен коштен, черетлаште иктаж-кӱн кӱсенжым але сумкажым ончалаш тырша.

Ий почеш ий эртыш. Рвезын аваже колыш, акаж дене коктын нуно чўнўшт дек илаш куснышт.

Кызыт Жоран йоча годсо йолташыж-влак кокла гыч иктыже заводышто мастерлан ышта, весыже офицер лийын, кумшыжо кугу разрядан токарь... Жоран гына корныжо йыдал шой семын пўтырналте.

Лейтенант Васильев мўнгыштыжў книгам лудын кия ыле. Жапын-жапын телефоным ончалеш: Виктырын звонитлымыжым вуча.

Аваже кухньышто муным жаритлаш пиже. Нимом ок кутыро.

«Ойгыра докан,— шиже Васильев.— Ончыч, толамат, моткоч йывыртен вашлиеш ыле, а таче шинчашкат ыш ончал. Мо лийын гын? Майкинат йўкым ок пу. Очыни, Тоня тудын ойжылан тореш лийын. Но вет мыйже шижам, йўрата».

— Элексе,— чулан гыч лектын, шўлыканше йўкын пелештыш аваже.— От мале?

— Уке, авай,— трук лие Алексей да, коштыра ўпшым парня дене шералын, диван гыч кынел шинче.

— Таче Валя толын кайыш.

— Да?! — шинчажым каралтыш Васильев.— Мом вара ойла?

— Тыйым вурсен кайыш. Манеш, мый декем милиций гыч туларчым колтен, ынде милиций дене пўртылтынеже. Каласе, манеш, тудлан: мыйын вес марием уло. А эргыжым налнеже гын, пуэм.

— Тыгак каласыш? — аважым миен ондале Васильев.

— Тыгак. А молан тый йывыртышыч?

— Эх, авай! Тый нимом от пале. А Митюшым ме шке ончен-куштена. Валя дене ынде мыйын нимогай сомыл уке.

— А судышко шке пуаш сўрыш.

— Тугеже пеш сай,— адакат кумылане Алексей, тунамак трубкам налнеже ыле, лач тыгодым телефон йынгыртатыш.

Васильев тўрштен кынеле. Виктыр звонитла, шоныш. Милиций отделеийысе дежурныйын йўкшым палымек, йодо:

— Майор шкак ўжеш?

— Да, вуча. Но тый ит тургыжлане,— шокта трубкаште,— нимогай происшествий лийын огыл. А молан ўжмыжым ом пале.

«Ўжын гын, мом-гынат кўлешым ойлынеже»,— чийшыла, аважым ончале Васильев, вара каласыш: — Вашке ом пўртыл гын, телефон дене увертарем.

Леонид Алексеевич ала-могай журналым шерын шинча ыле, лейтенантын шурымыжым ужат, верже гыч кынеле, Васильевлан кидым шуялтыш, лўкеным ончыктыш.

— Индеш шагат кастене ўжмылан вуеш ит нал. Милиций паша, шкат палет, йўд-кечым ок ончо,— сигаретым лукшыжла, тўнгале вара.— Икманаш, райком секретарь дене пырля кок колхозыш миен коштна. Тушто Ярандаевым вашлийым. Тенгече Озан гыч толын. Манеш, вагонышто ала-могай кум самырык ег мемнан райцентр нерген шыпак кутыркален шинчышт. Иктыжын лўмжў Жора. Кужу капан. Тыйын нергенат ала-мом мутланышт.

— Огай,— ылыже Васильев.— Мыйын нерген кутыркалаш кўлеш гын, пожале, таклан огыл.

— Мыят тыгак шонем,— пўршанше гай ўлшым ниялтыш майор.— Жора Никандров деч оксам налеш, тудлан шояк адресым пуа, фотоаппаратшым кода. А оксам пўртылтымек, шкеже тудын дек ок тол. Наверне, Никандров ден Сидоровым судитлымым пала. А кў ойлен тудлан? Райгазетыште возымо огыл.

— Кў-гынат каласен шуктен.

— Лўдын, сандене тышке ок тол. А мо деч лўдаш? Могай титакше уло? А молан вагонышто йыштак кутыркален шинчат?

— Могай-гынат амал уло,— пелештыш Васильев.

— Ынде вес могырым ончалына,— сигаретым тыртешке пепельницыш тушкалтыш майор.— Йошкар-Олаште, манат, нимогай трест, стройпредприятий мемнан деке прораблан пашаш пураш командировкым, направленийым нигöлан пуэн огыл. Тугеже, печатян кагазым шолыштынат, шкак возен. А шолышташ йöсö огыл. Южо вере тыгай бланкым үстембалнак шала кийылтым ужаш перна. Ынде тебе мом нуно ыштен кертыт. Жора тышке шкетын огыл, а йолташыж-влак дене пырля толшаш, очыни. Но... — Васильевым тура ончале майор,— изиш жап эрталтымек.

— Чыным ойледа.

— Нуно мом-гынат шонен пыштеныт. Тугеже, нунын толмыштлан сайын ямдылалташ күлеш.

— Кумынъыштымат Сидоров олаште ужын. Нунын сыныштым Ярандаевын каласкалымыж гыч палышаш. Сидоровым пеленем нангаем.

— Тыланда эрла эрак лекташ верештеш, ато Ярандаев адак паша дене олаш кудалшаш. Садланак мый тыйым кызыт ўжыктенам. А Сидоровын куш кайымыж нерген бригадышкыже увертарена.

Леонид Алексеевич, сигаретым налын, адак шикшыктынеже ыле, но ыш ылыжте. Вара үстел воктен пентгыльште ора кийыше пурса олым гыч ужар отызам күрыштат, Васильевлан шунен каласыш:

— Коч. Мый ужар пурсам моткоч йöратем. Шанге пасу корно дене толмына годым изи годсо йолташмым, колхозын тўн агрономжым, вашлийна, тудо пуыш. Воштылынак кучыктыш. Манеш, самырык годсо пагытым шарныкта. Икана тиде пурса верч тугкарышкат логалынам,— кенета шыргыжале майор.— Пашаже тебе кузе лийын.

...Рвезе жапысе ик умыр кастене Леонид, ола пазарыште налме шулдакан сур костюмжым чиен, пошкудо йолташыж дек ошкылын.

— Айда Купсолаш каен толына,— ойым ыштен Леонид.

Эчей тудым йол гыч вуйыш шумеш вискален ончалын — кумылжо волен. Пырля ошкылаш тудын ни сай вургемже, ни йолчиемже уке гынат, Леонидын ойжо дене келшен, тунамак акажын шўкшö калошыжым шем шўртö дене амалкален ургаш пижын. Изиш лиймек, меж шўртö дене куэн ургымо йолашым, тыгаяк шем чулкам чиен, корныш лекташ ямдылалт шогалын.

— Тиде йолаш дене кошташ шокшо вет, Эчей,— тарванымыштым ужынат, пелештен аваже,— мый вет телылан ургенам.

Пошкудо ялыште жапым пеш сайын эртарышт. Эчей тусо рвезе-влакын гармоньыштым шоктен, ўдыр-влак уло кумылын мурен-мурен куштеныт.

Ялыш пöртымö годым Леонид ик ойым ыштен:

— Эчей, айда ужар пурсам поген нангаена.

— Орол уло вет.

— Ок койыс.

— А шылын шинчын гын?

Шўгар турашке шумек, нуно оролым эскераш пижыныт. Но тудо нигуштат ок кой. Туге-гынат пурса пасу деке лўгырнен-пўгырнен лишемьныт. Леонид у костюмжым амыртыме деч шекланен, нылйола ошкыл пурен, а Эчей почеш кодын, вес могырыш нушкын.

— Ах, киямат-шамыч! — кенета шоктен.— Кызыт гына кум ўдырым поктен колтышым, ынде тый толынат.

Эчей вуйжым нöлтал ончалын—Леонид ўмбак пычалым виктен шогалше оролым ужын.

— Пурсам кочмем шуын, кугызай,— лўдде манын Леонид.— Ик кормыжым налаш лиш?

Рвезе лўдшаш олмеш орол шке öрткымö гай лийын. Моло ўдыр ден рвезе-влак шенгек ончалде чошат, а тиде, ужат, кузе онча, пуйто титаканат огыл. Орол кугыза пычалжым волтен да воштылалын пелештен:

— Йöра, коч. Вескана нушкын ит кошт...

— А палет,—верже гыч кыненын, лейтенантым эргыж семын вүч-калтыш Леонид Алексеевич. Тиде орол огыл гын, мый милиций пашаш, пожале, ом логал ыле. Икана колхоз правленийыш милиций гыч майор толын. Комсомол организацийын секретарьже дене кутыраш тўнгалын. Манеш, милиций школыш тунемаш колташ иктаж марий рвезе кўлеш. Саде оролетат колыштеш, шонен шинча: ком муаш? Ушышкыжо мый логалынам. Ойым ышта: «Тругников Леонид келшен толшаш. Тудо чолга, честный айдеме кушкеш. Милиций пашалан резонлык». Теве тыге,—ик отыза почеш весым почеш майор.—Кодшо годым мый тый денет торжанрак кутыренам. Вуеш ит нал. Викшым ойлаш гын, ешет пужлымо шотышто шке титакан улат, шоненам. А кызитеш чеверын!

— Сай айдеме,—Сидыр Миклай дек ошкылшыжла, начальник нерген шоналтыш Васильев.—Чыланат тудым пагалат. Кўлеш годым вурсенат колта, варажым шыматенат мошта. Ой, авайлан звонитлаш мондышым,—ошкылмыжым трук чарныш тудо.—Адак тургыжланаш пижеш. Йбра, Сидоровшо мўндырнө огыл ила, вашке пўртылам.

А тыгутлаште Сидыр Миклай ден Валик капка ончылно шинчат ыле.

— Кодшо годым тый мылам шойыштынат,—пенгыдын ойлыш Миклай.—Тый декет Жора пурен улмаш.

— Пурен гын, мо вара? Кўранет?

— Тыйым чаманем.

— Мыйым? — өрө Валик.—Молан?

— Палет, тудо нимогай строитель огыл. Ондала веле. Тудо ни-гуштат ок ыште.

Тиде ой Валикым пуйто верешыжак пудален шындыш. Ончыгече тудо олаш миен ыле. Кунам тунемаш толаш да общежитий шотышто кузе лияш манын, техникумыш пурыш. Жорам тушто иктат ок пале. Директор декат логале, тунемаш пураш йодмашыжымат кычал ончышт — пушыжат уке. Валик кагаз нерген кутыраш тўчыш — кидым веле шаралтышт. Маныт, макулатура мыланна огеш кўл.

Рвезе нимом ышташ өрө. Молан тудым ондалаш кўлын? Валик ик могырым висалта, весым... Тунамак ушышкыжо шучкө шонымаш толын пура: «Лу тенге оксам пуымыж годым арам огыл «за совместную работу» манын возыктен да кидым пыштыктен! Арам огыл Чивай Ниналанат ала-кө деч саламым каласыктен. Можыч, кагазшымат шолып нангайынеже? Толешат, чыла почын пуэм».

Сидыр Миклай огыл гын, Валик саде Жоран толмешкыже иктыланат нимом ок ойло ыле, очыни. Миклай тудын йылмыжым рудыктыш.

— Ужат, кузе мемнам чиялтен. Мыланна иктым, тыланет весым ойла, а шкеже сберкасыште ыштыше пашаен дек пуреда. Эрлак милицийыш каяш кўлеш, Валик.

Лач тыгодем Васильев эртен кая ыле. Миклай ден Валикын йўкыштым палышат, нунын дек лишемын, йодо:

— Мом тыге шургеда?

— Ойло шке,—Валикым өрдыжшө гыч тўкалтыш Миклай.

Тудыжо икмагал тошкышт шогышат, тылеч ончыч мом ойлымыжым угыч каласкалыш.

«Неужели Жора ден Йьван ик енак улыт? — Васильевын ушыштыжо рашемаш тўнгале, тунамак Сергей Сергеевич дене кутырымыжым шарналтыш, адак шоналтыш: — можыч, машина нерген мутланымыже шотлан гына?»

— Кунам тудо толаш сөрен? — йодо вара Валик деч.

— Каласен огыл.

Кузе умбакыже лийшашым икмагал шоналтымек, Васильев, лу шагат кас гынат, Сергей Сергеевичмыт деке каяш тарваныш. Миклайым өрдыжкө ўжын, эрла кушко кайышашым шижтарыш. Валик мөнгө вельшкыже ошкыльо.

Сергей Сергеевичын капкаж дек лишеммек, лейтенант ошкылмыжым чарныш. Тулышт ок кой, малаш возыныт докан. Фронтовой йол-

ташыжын эргыже, конешне, пörтылын огыл. Уна толмек, ятыр кутыр-кален шинчылттыт ыле. Помыжалтараш але эрла толаш? Уке, кунам толшашыжым тачак пален налаш кўлеш. Ала ола гыч звонитлен?

Васильев окнам пералтыш. Шып. Адак тўкалтен ончыш. Изииш лиймек, Нина Федоровнан лопка чурийже янда вошт койо.

15

Тыгодым Жора окна гыч лекташ ямдылалт шогалын ыле. Урем велнысе янда чытырналтме йўкым колын, чурк лие. Окнаш ончале, палыш: милиций!

Нина Федоровна, ик-кок мутым пелештен, капка почаш тарваныш.

Жора, нимом ышташ öрын, костюм кўсенже гыч пистолетым лукто, но мөнгеш шурале. А омса кочыри-ик шергылтме годым окна тўкылтышым почын шуктыш.

Кудывечыш Васильев пурыш. Йўд пеш пычкемышыжак огыл, чыла коеш. Теве нуно пöртöнчык шуыч. Тыгутлаште Жора окнам виш почо, сумкам нале. Ала мешаяш тўналеш манын, вашкымыж дене койка йымак шўкал кодыш.

Омса лондемым вончымек, лейтенант Васильевын шинчажлан ўс-тембалне кинде шултыш, терке пернышт.

«Толын, витне»,— шоналтышат, пелештыш:

— Унадам вашлийын улыда, очыни.

— Толын, Кастене изииш шинчылтнат, вара пич мален колтенна.

Васильев тудым кухныш ўжын пуртыш, кутырышаш улмо амал дене Жорам кынелташ йодо.

— А мо лийын?— Нина Федоровнан чурийже ошеме.

— Нимат лийын огыл. Ик ег машинам ужала, сандене мутланымем.

Чивай Нина пöлем омсам почо, тулым чўктыш— кенета уло кертмын кычкырал колтыш, вара комодшо дек писын куржын мийыш— яшлыкыште окса уке.

— Сергей!— шорташ тўнале тудо.— Мом кўпен кьет? Ужат, Иванет шылын куржын! Оксатым шольыштыи!.

— Ала тўгö лектын? Молан тыге тургыжланеда?— чытсн ыш керт Васильев.

— Пöртöнчыл омса тўкылымö ыле.

Васильев Жоран пöлемыш пурен шогале, кидшым одеял йымак чыкалтыш— юалге, но виш кодымо окна гыч шыгыше урем юж пöлемым пешыжак йўкшыктарен шуктен огыл. Тугеже, тудо малаш вочмо амалым веле ыштен, а окна гыч шукерте огыл лектын. Моло огыл, кызыт шоссе корныш вашка. Авырен налаш кўлеш, ик минутымат мутайкален өртараш ок лий.

Михайловын кынелмыжым вучен шуктыде, лейтенант, шоссешке шуаш манын, пакча капка гыч лекнеже ыле, тушто көгөн кеча.

Урем дене куржмыж годым Васильев ваштареш писын толшо Валикым вашлие.

— Жора Сергей Сергеевич деч лекте,— каласыш Валик.

— Кушто кызыт?

— Тиде уремыш савырныш,— пурла велке кидшым шуялтыш Валик. Нуно коктынат тушко вашкышт.

Васильеват умбалне ошкылшо кужу еным ужо.

— Тый, Валик, милицийыш курж, увертаре.

— Йöра,— манят, рвезе лейтенантлан почешыже кычкырале:— Шекланыва, тудын финкыже уло!

Жора, шенгелныже йол йўкым колын, содор савырнен ончале— милиций вургеман еным палыш. Тунамак пистолетым лукто.

— Стой!— кычкырале Васильев.— Стой! Уке гын, лўем.

Жора куржеш, чарнен шогалаш огешат шоналте.

Лейтенант кўшкыла кок гана поче-поче лўен колтыш.

Майкин Васильев дек мөнгышкыжө миен, тудым вучен шинчен. Вара милицийыш звонитлен — каен, маныныт.

— Иоча-шамыч шалитлен коштыт, намерне,— лүймө йүкым колмек, чурк лийын, пелештыш Тонян аваже.— Ожно Кугече пайрем годым пычал дене иям пеш лүдыктылыт ыле. А кызыт шырпе вуй денат кас еда лоч да лоч шоктыктат.

— Уке, шырпе огыл,— тореш лие Виктыр.— Пистолет дене лүйышт.— Мый куржам,— картузшым ишке гыч руалтен, нигөн ойжым колыштде, уремыш вашкыш тудо.

Капкам кылде-голдо почын лекмек, Майкин кушкыла куржшашым ончышташ тўнгале. Пурлаште але шола велне лүйкалышт? Уке, пылышлан пурла могыр гыч шоктыш. Тувелне шоссе мўндырнө огыл. Вик тушкыла күлеш.

Тыгулаште умбачын «Стой!» манын кычкыралме пыкше-пыкше солныш.

«Милиционер ала-көм покта»,— шоналтышат, Виктыр йолгорнын писын вончыш.

Тылеч ончыч дружинник Майкилан эше нигунамат тыгай лүйкалымаште лияш пернен огыл. Южгунам ресторан гыч рушшо иктаж пөръеным айныктарыме верыш нангаеныт, культура пөрт воктенысе садыште верланыше танцплощадкыште порядкым эскереныт. Самырык-влак кокла гыч шукинжо шкеныштым сайын кучат. Но кеч-могай күтүштат терыслен кошшо шорык але ушкал уло.

Тыгай мут оржакым ушыж дене пөрдкытылын, Виктыр урем мушашысе пөрт ончыч йос гай куржын эртыш. Шүйышыжым он тич погалтен, Майкин лап шинчын ончале — шоссе корно дене кудал төлшо лапка машинын пикш гай шуйналтше волгыдыштыжо айдемым ужо.

«Кидшым нөлтале, машиным шогалтынеже»,— эшеат писын чымалте Майкин.

Машина, эркышныде, умбакыла шикшалте. Икмагаллан шинча йымыш гынат, Виктыр ўмылкам ыш йомдаре. А садыже, эше вес вец авыралаш төчышө еным ужат, корно воктене кушшо самырык кожерыш төрштен шыле.

Майкинат, изиш йожекрак корным налын, кугорным вончыш, иман пушенгылам кидше дене шенгын пурыш. Тыгодым, йолт волгалтын, пуйто кўдырчө рашкалтыш. Виктыр, вуйжым кенета кучен, изишак лўнгалт шогыш, а вара мланде ўмбакак лыдыр волен возо.

Тыгодым Васильеват шоссе деке шуо. Тудат машинын кудал эртымыжым, тушто шогышо еным раш ужо. Изиш лиймек, лүйымө йүкым **кольо**.

«Ужамат, пистолетшат уло,— лапыш шунгалтын, умбакыже корным нушкын вончаш пиже Алексей.— Шылын шинчын, очыни. Мыйым вага».

Кожер шенгек шуын, лейтенант ончышташ тўнгале.

— Умбакала куржеш, а мый тыште пөрдям,— семынже шкенжым вурсен нале Васильев да саде енын почешыже тарваныш.

А ончылно — чодыра. Кугорно, райцентр тураш шумек, лач тушко савырнен пура. Машина-влак икте почеш весе эртен кудалыт. Лүйышө ег иктажлан кидым нөлтале шогалта да шинчеш гын, вара кычал муаш йөсө.

Лейтенант Васильев арам огыл кажне эрдене турникыште пөрдеш, пакча шенгел пасуш лектын, кок-кум уштышым куржталеш. Ончылножо чымыше рвезат вийдыме огыл. Но лейтенант тудын деке лишемеш да лишемеш.

«Чодырашке пурташ ок күл. Изиш авыралаш перна. Шуам мо? Шуам. Лўен-лўен, өрдыжкыла қорандем».

Ончылно йолт койо. Пуля кўшычын вжик эртыш.

Шот ыш лий — Жора чодырашке шуо, пушенге шенгек шылын

шогале. Тудо моткоч ноен, шўмжō лектын вочшашла пыртка. Ёнде ик-тым гына шона: милиционерым ок пушт але ок сусырто гын, утлен ок керт.

Теве милиционерын ўмылкаже койо. Жора тунамак кок гана лўйыш.

«Садак кошартем,— эше чот шыдешкыш Жора.— Тыштыже ом му-чышто, чодыра полша».

Васильевланат раш лие — преступник вучен кия. Ёнде тудым чо-дыра гыч поктен лукташ ок лий. Тудым кузе-гынат ондалаш кўлеш. Электрический понарым ылыжтен кодаш гын?

Воктенжак коқ парня кўжгыт пызле шога. Васильев лывырге пу-шенгым эркын шушшыл пўгыртыш, мучашыжым тодыльо, понарым йōнештарен сакыш. Ёнде ылыжташ да пызлым мучыштараш гына кодо.

— Жора, садак от утло! Пистолетым кудалте, лек пасуш,— млан-дыш пызнен, кычкырале лейтенант, тунамак кидше гыч понарым му-чыштарыш.

Нōрō пызле, кок велкыла лўнгалтын, тул волгыдым шаркалаш тў-гале. Туге коеш, пуйто понар айдемын кидыштыже йолтка.

Тидым ужын, Жора куаныш, лўйылташ пиже.

А Васильев, тиде жап дене пайдаланен, преступникын шентекше шуат, ўмбакше кержалте, пистолетан кидшым пўтырале. Тыгодым Жо-ра спусковой крючкомым темдал колтыш, тунамак шкенжын капше лы-выргыме гае лие. Орткымыж дене тудо шканже шке логалтен.

17

Родионован шочмо кече пайремже пужлыш. Начук ден Тоня, Вик-тырым вучышт-вучыштат, уремышкат лектын ончалыч, нимогай йўк-йўаным ышт кол. Кава гыч шокте вошт шыжыктыме гай йўр гына вужгыкташ тўгале.

Пōртыш пурен, Тоня изи ўдыржым малаш пыштыш.

А Начук парняжым чытыдымын тодышт коштат, телефон труб-кам налын, Васильевмыт дек звонитлыш.

— Милицийыш ўжыктышт, эше пōртылын огыл,— каласыш Алек-сейын аваже.

— Колат, Тоня...

«Тургыжлана»,— Васильевын аваж деч мом колмыжым каласы-мек, шиже Начук.

— Мый каем, Тоня.

— Кушко шкетын? Виктыр толшаш вет.

Шагат эртыш, кокыт... Орина кокай ден уныкажат мален кол-тышт. А Начук ден Тоня нимом ышташ орын шинчат. Милицийышкат звонитлышт — нимогай увер уке.

Кенета йонгалтше телефон йўк нунылан когыныштланат чар-гыжме гай шоктыш. Удырамаш-влакым пуйто мардеж нōлтал шо-галтын.

— Да, мый улам. Мом манат?..

Трубкам пыштымек, Тоня ала-мом шоналтыш да Начукым лўдын ончале, вара пелештыш:

— Больницыш каяш кўлеш. Сейчас машина толшаш. Сестра зво-нитлыш.

— А-а,— умшажым йытыран каралтыш ўдыр.— Тугеже мыат мōнгō шумеш пырля мием.

Машина гыч волен кодмек, Родионова дежурныйын кабинетыш-кыже лыве гай куштылгын пурен шогале. Лач тыгодым Алексей теле-фон номерым пўтыра ыле. Тудын кемже, погонан вургемже рок дене амырген, шкеже пўжалтын, чурийже ала-могай кугу азапыш логал-мым палдара.

Тоня ужын, Алексей, салам маншыла, вуйым савалтен шыргы-
жале да трубкашке кутыраш тўнгале:

— Майор йолташ, лейтенант Васильев ойла. Докладыватлем: са-
де Жорам больницыш конде нам. Чот сусырген.

Трутников туддеч ала-мом йодышто.

— Лач тудак, майор йолташ. Шуко лўйкалыш. Пеленже писто-
лет ыле.

Тоня, шкафым почын, халатым чийыш да, кутырен пытарымыш-
тым вучен шуқтыде, приемный покой манме пөлемыш вашкыш. А Ва-
сильев умбакыже каласкалаш тўнгале:

— Михайловмытын оксаштым шолыштын. Майкин? Тудым ужын
омыл. А кō тыланда звонитлен? Родионова? Мōнгышкыда? А мый ми-
лицийыш самырык рвезым — Федоров Валентиным колтенам ыле. Ми-
ен огыл мо?

— Уке. Но оперативный группа шангак лектын,— шокта милиций
отделений начальнинын йўкшō.

Ош шўргывылышан, икмарда капан самырык ег пурышат, лейте-
нантын трубкам пыштымыжым вучалтымек, пелештыш:

— Мыйже ынде ала омаат кўл? Мōнгыш шумеш шымлу менге, пеш
лишныжак огыл. Колхозлан грузым тачак наиен шукташ кўлеш. Эр-
ла вольк комплексым тўрыс ямдылен шуктынешт.

— Қызит милицийыш кудалза, тушто дежурныйлан мо лиймым
чыла возен кодыза, а вара каен кертыда.

— Йōра, пурен лектам,— шофер келшыш.

«Молан Валик милицийыш увертарен огыл? — шоферын кўвареш
пижын кодшо йол кышажым ончен, шонкала Васильев.— А шофер по-
ро айдеме. Чотақ полшыш».

Лейтенант Жорам корно марте нумал луктын. Вара машиным
шогалтен, шоферын полшымыж дене лўялтше рвезым больницыш
конден.

— Лейтенант йолташ,— мōнгеш пурыш шофер, вўран кагаз лап-
чыкым шуялтыш,— ончалза, тендан лектын возын огыл? Кабиныште
йол йымалне кийылтеш ыле.

Васильев кидыш нале, ынже кушкедле манын, шекланен шарал-
тыш — Ивук Зоян эргыжын строительный техникумыш тунемаш пу-
раш йодмо нерген возымыжым лудын лекте.

— Пеш кугу тау, шофер йолташ! — шоферын кидшым кормыж-
тыш Васильев.

А ты жапыште Родионова, сусыр енгым шымлен, больница вокте-
нак илыше рентгенологым ўжыктен.

Тонян пурымекше, Алексей тудын тургыжланыше чурийже гычак
шиже: паша томам.

— Кузе вара? — чытен кертде йодо лейтенант.

— Вўржō шуко йоген.

— Неужели кола?

— Чыла лийын кертеш. Хирургым ўжаш перна. Мыйын шонымаш-
те, операций деч посна арален кодаш йōсō. Пеш нелын сусырген.

— Кызытак ўж, Антонина Сергеевна.

— Виктырым ужын отыл? — Алексейым чаманен ончале врач.

— Уке,— йол йыжынжым луштараш кушеткыш шинче тудыжо.

— Лўйкалымым колят, вигак лектын куржо,— трубкам налын, но-
мерым лўтыркалышыла, пелештыш Тоня да телефон дене кутыраш тў-
нгале: — Зоя Петровна? Омыдам лугыч ыштымылан вуеш ида нал. Ти-
де Родионова ойла. Петр Петрович кўлеш ыле.

Зоя Петровнаже, очуни, оқым мутым каласыш, садлан Тоня пен-
гыдын ешарыш:

— Кызытак кўлеш! Мый машиным колтем.

Ючылий капан, ош халатым шоғалше, иктаж витле ияшрак хирург куштылгын пурен шоғалят, Васильевлан, салам маншыла, кидым рўзалын, вигак внутрениий телефон аппаратысе кнопкым темдале да йодо:

— Снимке вашке шуэш?

— Сейчас Антонина Сергеевна дене колтем, Петр Петрович,—шоктыш пөрьен йўк.

— Да-а, шукертсек тыгай туткар лийын огыл ыле,—лейтенантым тўткын ончалын, пелештыш хирург.—Пеш самырык логалын.

Васильев тудлан ала-мом вашештынеже ыле, омса лондем гоч вончышо Родионова лугыч ыштыш.

— Тевыс, Петр Петрович,—снимкым шуялтыш врач.

Хирург, шинчалыкым чиен, снимкым электролампа дек нўлтале, икмыняр жап шымлен шогыш.

— М-м-да,—куптыран сангажым ниялтыш вара.—Пуля эн шучко верыш пурен шинчын. Операциялан ямдылалташ перна. А вўржў могай группан?

— Кокымшо.

— Кокымшо группан мемнан ситышын лийшаш.

— Петр Петрович, преступникым кузе-гынат арален кодаш кўлеш,—коклаш пурыш лейтенант.—Тудо шкетын огыл. Кола гын, молжым муаш йўсў леш.

— Мемнан тыште милиций отделений огыл, Васильев йолташ. Преступник уке! Больницыште черле да сусыр веле улыт,—руале хирург.

— Палем. Тыланда — сусыр, а мыланем — преступник. Теве ончалза,—картузшым кудадын, Петр Петровичлан ончыктыш лейтенант.—Вуем гыч пурт веле койын кодо.

— Нимат ом уж.

— А теве! — картуз сангасе рожыш парняжым тушкалтыш Алексей.

— Да-а,—шоналтен, вуйжым рўзалтыш хирург.—Шучко пале кудын. Кок-кум сантиметрлан ўланрак логалеш гын, мыят полшен ом керт ыле. Тиде — илыш пиал маналтеш, Алексей Дмитрич.

Илыш пиал... Лейтенант Васильевлан тидым ушештарыме волгенчыла йолткен рашеме, ала-молан йоча-влак дене мутланыме шарналте.

Ўмаште шыжым, луымшо ноябрьште, Совет милиций кечым палемдаш тудым школыш ўжыч. Мутланымаш кужун шуйныш.

— Алексей Дмитрич, а те преступникым кучен улыда? — кидым нўлталын, ик ўдыр пулеметла тототлыш.

— Икана,—тўнгале лейтенант,—азыш изиш гына логалын омыл. Но тиде милиций пашаш пуримо деч ончыч лийын.

— Ойлыза, ойлыза,—ылыжыч йоча-влак.

А тунамже теве мо лийын.

...Алексей Военно-Морской флот кечын Севастополь ола гыч мўнгыжў ужаш толеш ыле. Ял корно тураш шумек, автобус гыч волышат, шўртнў буква дене «Краснознаменный Черноморский флот» манын возыман шем тасман бескозыркыжым шўрынрак упшал тўрлен, шочмо кундемьсе пўртўсым йырым-йыр ончале. Умбалне пасу корно дене кудал толшо грузовой автомашины умжмек, шоналтыш: «Рушшо ег семын тыш-туш тайныштеш». Алексей чемоданым корно ўрдыжыш шындыш. «Чынак, шофер айык огыл! Кидым нўлтале шоғалтышаш». Но машина, урмышалтын, шоссешке савырнаш тўнгале. А ваштареш — автобус лимеш. Аварий лийын кертеш. Матрос, пикшла куржын миен, шенгел бортыш кержалте, кузовыш кўзен шоғале. Мушкындыж дене кабинным кыраш пиже — шот уке, шофер пуйто огешат кол. Мом ышташ? Ончыл окнам петыраш кўлеш! Алексей, бушлатым кудадын,

ончыкыла лие, шоферын окнашкыже шаралтен сакыш. Машина эр-кышныш, вара кудалмыжымат чарныш. Кабина омса почылто — корнышко шофер шинчал мешак семын лектын возо. Йол үмбалнат шоген ок керт, тунар чот руштын.

Варажым тидын нерген комсомол райком гыч Васильевын служитлыме частышкыже возен колтеныт. А вес ийынже, флот гыч пörтылмек, шукат эртен огыл, Алексейым райкомыш үжыктеныт, милиций пашаш пураш ойым ыштеныт...

«Йоча-влаклан шүмым авалтыше мутланымаш келша, — хирургым ончале Васильев. — Петр Петрович мыняр айдемын илышыжым арален коден — шкежак веле пала. Теве көм йоча-влак дене вашлийыкташ күлеш».

А Петр Петрович, снимкым эше ик гана шымлышыжла, сестран содор пурымыжым да Родионова дене ала-мом шып мутланымыштым колын, пелештыш:

— Могай секрет?

— Кокымшо группан вур кодын огыл, манеш, — кидым шаралтыш врач.

— Кузе кодын огыл? А икымше?

— Кастенак родильныйыш чыла нангаеныт. Донор-влакым үжын кондаш перна.

— Кызытак кондыза! Эр марте вучаш ок лий.

— Мыйыным налын кертыда, — аптыраныде, хирург деке лишеме сестра, тунамак ош шүргö начкатаже чевергыш. — Икымше группа.

Нине шوماкым колын, Алексей үдырын тул волгыдеш логалше шинчаштыже пуйто канде-канде кавам ужо.

«Мыланна полшынеже. Хирурглан ойлымо мутем умылен, — куаныш Алексей. — Түрвыжат чия деч посна чевергыше, шем шинчапунжат чиям йöратыше огыл. Тыгай айдеме илышыште шенгек ок чакне».

— Петр Петрович, күлеш гын, мыят ямде улам. Флотышто вурым кок гана пуэнам, — коклаш пурыш Алексей Васильев.

Хирург чылаштымат нимом пелештыде колышт шогышат, лейтенант веке савырныш.

— Кок гана, маныда? А группыжо?

— Икымше.

— Антонина Сергеевна, тазалыкшым шымлыза.

— А мый черле омыл, — вачыжым туртыктыш Васильев.

— Петр Петрович, садак ныл шүдö грамм деч утыжым налын огына керт, — үстембалне шинчыше янда ате гыч градусникым налын, Алексейлан шовыч дене үштыл кучыктыш Тоня.

— А мыйже? — тылеч ончычсо ойжылан вашмутым вучен шуктыде, коклаш пурыш сестра.

— Те операцийште полшаш тўналыда. Ок лий тыланда, Рая, — каяш тарваныш хирург.

— Йүдым кө толеш? Лучо мый шке... — мутым лукташ төчыш Родионова.

— Тыландат ок лий. Рая весым үжын конда, — ойлаш эрыкым ыш пу Петр Петрович.

— Пенгыде шүм-кылан, — хирург ден сестра почеш омса петыралтмек, тенгылыш шинче лейтенант.

— Айда температуретым ончалына, — кидшым шуялтыш Тоня.

— Кумло кудытат, кандаше, — градусникым конгылайымач лукшыжла, шем шинчажым модыктал, шыргыжале Алексей.

— Чынак, — цифрым ончалын, пелештыш врач.

Вурым пуымек, Васильевын кид-йолжо ик жаплан пуйто лунчыртыш. Икмагал вийым шоген шинчылтмек, дежурный врачын кабинетышкыже ошкыльо, тушто кушеткыш возо.

— Ит вашке, маньым вет, Леша,—шокшо чайникым кондышыжла, чаманен каласыш Тоня.—Вет ныл шүдө грамм—шагал огыл.

— А эше ком муыт?

— Быткомбинатыште ыштыше ик донор толын. Палет чай ныжылге йук дене мурышо удырамашым.

— А-а, Лобанова.

Тоня, тумбочка гыч кагаз вудылкам луктын, Алексейым ужо:

— Тол тышке, шич,—ош пукеным ончыктыш,—шокшо чай дене когылым коч.—Тыланет ынде сайракын кочкаш кулеш.

— Муным, соктам да уян торыкым мо?—мыскарам ышташ точыш Алексей.

— А тый ит воштыл,—сангаш кечалтше ушшым чинче гай йулышо ош калпак йымак шурале Тоня.

«А Валя тые нигунам шунен огыл,—тунамак шоналтыш Алексей.—Тудо торжан манеш ыле: «Шич, коч!» А Тоням ик кече гына ом уж, чучеш идалыкла. Пуйто сымыстарен шынден. Ме коктын пытыдымын кутырен шинчен кертына, а Валя дене ик касыште—вич-куд мут. Ох, Тоня, Тоня! Мый врачын пашажым ом пале, тудо—мыйыным, а ойна вудла йога».

— Мом пеш шонет, Леша? Кочкаш кулеш.

— Леша манмекет, шумем шолаш пура.

— А кузе ойлаш? Ме вет йолгаш улына,—шара шинчаж дене туткын ончале гынат, Тоня йукшо Алексейын шонымо корнышкыжо логалме гай шыжалте.

— Ончем-ончемат, тыйынат пашат куштылго огыл.

— Куштылго паша нигуштат уке. Ойжат вет—паша. Но милицият—тыныс пагытым саклыше армий. Таче лудыч?

— Лудым.

— Тау, Тоня.

— А эше каласаш?

— Мом?

— Палет, тый денет вашлийме деч ончыч милиционер умбак ала-молан шорырак ончем ыле. Ала изи йочам тудын лумышт дене лудыктылмылан, ала вес амал дене...—тенгыл гыч кыненын, окна деке миен шогале Тоня.—Икана, изием годым, устембач теркым волтен шуэнам. Авам шыдешкыш, вурсаш пиже: «Эше шалитлаш тунгалат гын, милиционерым ужын кондем, тек нангаен петыра!» А шкеже, чынак, мыжерым чияш кычалеш.

— Да-а,—кугун шулалгыш Алексей,—кызытат южышт тыгак лудыктылыт. Ожгунам тыгай мут пылышыш перна да шумем пудырана. Мыят учитель, агроном але врач лийын ом керт ыле мо? Пеш кертам ыле! Можыч, коммунизмыште милиций ок лий. А кызыт тудо кулешак. Але улыт эше тыгай-шамыч... Мом утыжым ойлаш. Тый шкат ужат.

— Мыят изием годымак курчакым эмлем ыле,—трук савырнен шогале Тоня,—а варажым мединститутыш пураш шонаш тунгалым. Ынде терапевт улам.

— Тугеже тыят чын илыш корным муынат...

Алексей эше ала-мом ойлынеже ыле, тыгодым больница коргыш-то ыштыше телефон аппаратыште тул чуктайте. Тоня содор кнопокым темдале.

— Колыштам.

— Антонина Сергеевна, тендам Петр Петрович ужеш,—шоктыш Раян йукшо.

Эрвелеш майор Трутниковым омо пызыраш тунгале. Верыштыжак нералтен колта—телефонын онгыр йукешыже чурк лиеш. Изииш кутырымек, йонгыдо кабинетше сигарет шикш дене темеш.

Лейтенант Васильевын пурымыж годымат майор ала-кө дене кутыра ыле. Тудыжо омам пералтен почат, мөнгеш петыраш төчыш, но милиций отделений начальник ужын шуктыш, сорор кидше дене, «пу-ро» маншыла, үжө.

— Тиде пашашке прокуратурын следовательжат ушнен, внутренний паша министрствышкат увертарыме,— телефон пучыш кутыра Леонид Алексеевич.

Алексей вигак умылыш: майор партий райкомын секретарьжылан каласкала.

— А уголовный розыск инспектор лейтенант Васильев уже толын, тебе ваштарешем шинча. Кунам мяш? Эрдене? Йөра.

Трубкамыш пыштымыж годым начальникийн покшымеш логалше гай сур үшшө йыл-йол койо. Тудо адак сигаретшым шушпылнеже ыле — пепельницеш тушкалтен йөртыш.

— Районыштына эше тыгай происшествий лиийн огыл ыле,— Васильевым тура ончалын, öрышыжым ниялтыш тудо.

— Тыгай азап лиш манын, мыят шонен омыл,— пелештыш лейтенант.

Пукеныште төпката капшыге савырнен, майор күштыш:

— Эше ик гана каласкале, мо кузе лиийн.

— Михайлов Сергей Сергеич дек пурен лектым,— күрен сумкам йолталын, ончыктыш Васильев.— Преступник ала-молан пеленже налын огыл. Вашкен, очыни. Теве мом муым,— сумка гыч ужар тусан кагаз пачкым лукто.— Тиде пачке үмбака шүдө тенгеашым иктым гына пыштет гын, пүтын пачкыге оксала коеш. Лу тўжем. Сергей Сергеевичлан лач тидымак ончыктен. А тебе тудлан возымо фронтовой йолташыжын серышыже,— кагазым шаралтен пыштыш лейтенант.— Тидым преступник серен.

— Тагастарен ончалмат сита, нимогай экспертизат ок күл,— изиш шымлен, пелештыш Леонид Алексеевич.— Тебе молан макулатурым погыктен улмаш. Тудлан серыш күлын.

— А ынде тидым ончалза, майор йолташ,— йылгыжше күртнө срабоч-влакым лукто Васильев.— Костюм подкладкыштыже муынам.

— Сберкасса сейфлан келшен толеш,— вигак умылыш Леонид Алексеевич.

— Келша,— вуйжым савалтыш Васильев.

— Ынде раш: письма Сергей Сергеич дек палыме ег семын миен пураш амал лиийн, вет ватыже сберкасыште ышта.

— А варажым ужеш, сберкасым толеш, — ешарыш лейтенант.

— Мыйын шонемаште, тудын кок вариант улмаш. Иктыже— сберкасым йүдым але кечывалымак шиялтараш. Весыже— Сергей Сергеевичым ондалаш. А молан кокымшыжо веле шукталтын — тидымат умылаш йөсө огыл. Сергенчын оксажым поген налмек, тудо, очыни, сберкасыш тарванен. Лач тыгодым тый мешаенат.

— Шкетын?

— Можыч, йолташыж-влакымат вучен. А ты йүдым оролан Коди Павыл шоген. Тудым Жора пала. Куш йомын Федоровшо? — кенета ойжым вес корныш савырале Леонид Алексеевич.

— Мөнгыштыжө уке.

— Шукерте огыл Петр Петрович звонитлыш. Тыланет таум каласаш йодо. Конешне, преступникым арален кодаш күлеш. Вүрым пуымо шотышто мый дечем йодынат? Уке. Тый службышто улат, лейтенант, мый чыла пален шогышаш улам.

— Титакан улам, майор йолташ. Мый иктым гына шоненам: кола гын, тиде пашам мучаш марте шуктен огына керт. Шкенжымат чаманенам, эше самырык вет.

— Южгунам тыматле койыш чотак мешаен кергеш. Уголовный розыскын инспекторжо преступникын пашажым писын рончышаш. Вет кастене гына кутырен шинчышна — тудо шкетын огыл, йолташыже

уло,— шылталаш пиже майор.— Телефон дене мыланем звонитлаш күлеш ыле.

— Чыным ойледа, конешне, а мый...

— Самырык вует дене тый эше ик йонгылышым ыштенат,— кошарварняжым рүзалтыш Леонид Алексеевич.— Рвезе-влакын ойышт тыч тый рашемдаш тўнгалынат: Сергей Сергеич деке Жора гына пуреден, молым ужын огытыл. Молан тушко шкетын каенат? Молан милиций гыч иктажым налын отыл?

— Тыге лийшашым кө пален? — кидым шаралтыш Васильев, вара ешарыш: — Сергей Сергеевичын ойжылан ўшаненат. Тудо вет мыйын туныктышем ыле.

— Ну, кызытеш сита. Ужам, чот ноенат. Тыланет каналташ күлеш. Вўрым пуымет нерген чылт монденат, вуеш ит нал.

Леонид Алексеевич лейтенантым шылталымылан семынже шкенжымат вурсен нал. Вара шоналтыш: «Мом ыштет, тыгай мемнан паша. Мыланна йонгылышым ыштылаш ок лий. Но лўдын шогышо айдеме огыл. Шкак поктаң шуын. Сусыр преступниклан ылышым пузн.»

Тыгутлаште қоридорышто йол йўк шоктыш. Омса почылто — вияш капан капитан пурен шогале да докладыватлаш тўнгале:

— Майор йолташ, оперативный группа толын. Дружинник Майкиным больничыш конденна. Сусырген. Ушдымо киен. Кызыт шинчаже ок уж. Тудым Федоров Валентин муын.

— Кө сусыртен, мо дене? — рашемдаш йодо майор.

— Лейтенант Васильевын преступник почеш куржмыж годым тиде лийын. Майкин шкеже тыге ойла. Манеш, полшынем ыле.

— А преступник шкетын улмаш?

— Шкетын.

— Палыдыме ең-влакым монь поселкышто йўдым але кастене иктат ужын огыл?

— Кастене индеш шагат годым ала-могай кок ең шоссе могырыш ошкылын. Нуным сберкасса орол Кодишкин Павел ужын.

— Моло огыл, йолташыж-влак лийыныт,— майорым ончалын, ойлыде чытен ыш керт Васильев.— Кызытак Ярандаев дек Сидоров дене кудалына.

21

Қодшо йўдым лийше шучко паша пўтын райцентрым пудыратыш. Южо еңже, умылен налде, манеш-манешымат шаркалаш тўчыш: «Э-э, милиций мален кия». «Иктат мален огыл! От пале гын, умшатым петыре!» — тыгай койышанлан руал вашештен весыже.

А Майкинын бригадыже тиде эрдене индеш шагатлан иже пашаш пиже. Қандашыланже чылаштымат будка ончыко погышт.

— Йолташ-шамыч! — шўлыкан йўк дене тўнгале шадыра чуриян бригадир Андреев.— Шукынжо, очыни, паледа мо лиймым. Мемнан Майкинна пеш кугу азалыш логалын. Таче мый лейтенант Васильев дене кутыренат. Виктыр Майкиным ик преступник лўен сусыртен.

Никандров ден Сидоров йыгыре шогат ыле. Бригадырын уверже рвезе-влакым пуйто рашкалтыш. Вет шукерте огыл нунат шакше корно гыч изиш гына қоран шуктенят.

Сидоровшо эше пеш самырыкын коеш, капше денат вичкыж, а Никандров — тўпката, лопка шўрган.

Бнде коктынат, шўлалтыде, Андреевын ойган мутшым колышт шогат. Тыгодымак шкеныштын ылышыштым лончылат.

— Йолташ-шамыч! — пытартышлан қаласыш бригадир.— Мый ик ойым пуынем — Майкин шотешат нормым темаш.

— А кузе тидым шукташ? — мане ик строитель.— Заводышто гын — вес паша, тушто деталь-влак... А стройкышто?.. Қонешне, те мыйым ала-кўлан ида шотло, но...

— Эше кө кузе шона? — бригадир ала-молан поснак Никандровым тўткын ончале.

«Мылам ойлыктынеже, — умылыш тудыжо. — Ме мынярын улына? — шотлаш пиже, тунамак öрын кайыш. — Бригадыште мыняр ең улмымат ом пале? Латвизыт!»

Вара верже гыч кышелын каласыш:

— Иван Ильич, ме латвизытын улына. Пашашке латвич минутлан ончыч толаш да латвизытлан вараarak каяш гын?

Чыланат тудын велке ончалыч: а вет рвезе чыным ойла.

А бригадир мокталтыш:

— Молодец, Никандров. Мыят тыгак шонем: больница гыч лекмешкыже пашам тыге ышташ! Кө тиде ой дене келша, кидым... — Андреев шыргыжале: шомакым кошартен шуктымым вучыде, чыланат кидым нёлталыч.

— А больницыш ме Сидоров дене коктын кошташ тўнгалына, — ойым пуыш Никандров.

— Молан коктын веле? — ышт келше молышт. — Черет дене коштына.

22

Антонина Сергеевна Катя ўдыржө дене йоча сад гыч толмышт годым Начук нуным капка ончылнышт вучен шоген. Пытартыш жапыште ўдырын шўргыжат явыгемме гай коеш, шкежат шўлыкан коштеш.

— Ават каен мо? — пörтыш пурымек, иктаж-мом ойлаш маньын, йодо Начук.

— Арня ончыч кудале. Кузе илыштат, Начук?

— Вуйышко тўрлө шонымаш толын пура.

— Мо тугай? — Катян туфлыжым кудааша полшышыжла, тўткын ончале Тоня.

— Эргак Виктыр нерген шонкалем. Чонем моткоч коршта.

— Сай рвезе.

— Ынде ўмырешлан сокыр кодеш мо?

— Викшым манаш гын, сокырат кодын кертеш. Пуля шинча нервным тўкен.

— Тыланет гына шўмем почам: ме вет Виктыр дене сўаным ышташ келшен улына. А ынде...

— Мо ынде? — вийнен шогале Тоня. — Утыжым чонетым ит турж. Але вет пале огыл.

— А молан вара тудо мый денем ынеж кутыро? Больницыш кок гана миенам — күлеш-оккўлым веле пелешткален. А кумшыланже пурташ күштен огыл.

Начукын шинчавўдшө йырге лекте. Тоня нимом вашешташ öрö.

Ўдырат тидым шиже да ойжым адак шке корнышкыжо савырале:

— Антонина Сергеевна, а палет, мый мом шоналтышым?

— Мом? — кухнышто кўмыж-совлам наледышыжла, вуйжым нёлтале Тоня.

— Вот мый марлан лектам, марием сокыр... Мый тудым уремыште вўден нангаем...

— Айдемем колымыж деч ончычак огыт тойо. Тый лач йомакысыла кутырен шогет. Ик ўдырым нöрелыш колтеныт. Пура, ончалеш — күшнө товар кеча. Давай шорташ. Вот марлан лектам, эргым шочеш, манеш. Кушкын шуэш, тышке толеш — ўмбаке товар камвозеш.

— Лудынам. Ит койдаркале, Тоня.

Антонина Сергеевна пўтынь мogyржо чытырналте: Начукын могай улмыжым пеш сайын палыч. Виктырат умылен, коеш.

«Ала йонгылыш лиям? А мый кузе ыштем ыле? Азалыш логалше еңым уло чон дене йöраташ, пагалаш күлеш. А тудо шкеж нерген гына шона».

Арня ончыч Тоня Виктыр дене шуко жап кутырен шинчыш. «Виктыр, молан Начук дене ынет мутлане?» — «Эх, Антонина Сергеевна! Ом керт. Паледда, ом керт! Ўдыр сай, мотор. Илышыжым локтылмем ок шу. Моткоч пагалем мый тудым, сандене...» — «Значит, тый опера-

цийлан от ұшане. А мый гын, сайын эрта, шонем». — «Мыят чыла вискаленам».

Виктыр гунам Тоня деч чын амалжым шылтен. Начукын первый гана мийымыж годымак тудо иктым шижын: ұдыр эртак шинча нерген пален налаш төча, соқыреш кодмо деч шеклана.

Қызыт, Начук дене мутланымек, тидыже Тоняланат рашеме, садлан торжанрак, ұдырым пұшкылаш шонен, каласыш:

— Больницыште ик йытыра сестрам ужынат? Лүмжө Рая.

— Вара мо?

— Виктырлан эре молшаш төча.

— Сестра тыгаяк лийшаш,— ыш умыло Начук.

— Сестра... А тый йоратыме качет деч йүкшенат.

— Тыге ит ойло — пырчат йүкшен омыл... Мый тенгече аваж деке пурен лектынам,— виеш шыргыжале Начук.— Ялышкышт паша дене миенам ыле.

— Виктыр нерген чыла каласенат? — лүдө Тоня.

— Ойленам.

— Вет шке палет, аважлан каласаш шүден огыл. Қокымшо гана инфаркт лийын кертеш.

— Тылзе эртен, а тудо алят ок пале. А мый лүдыктен шым ойло.

23

Кастене Антонина Сергеевна больницыш толын гына шуө — Рая пурыш. Саламлалтыч.

— Тый адак дежуритлет мо? — йодо врач.

— Майкиным шкетшым кодаш ок күл, манеш Петр Петрович.

— Шкеже тыштак?

— Эше каен огыл. Памаштүр гыч ик черлым кондышаш улыт. Сандене вучен шинча.

«Сай ұдыр,— шоналтыш Тоня.— Виктыр верч жапшымат ок чама-не. Ни кугешнымыже, ни чояланымыже. А Начук?..»

Ты жапыште Тоня Трутников ден Васильевын пурымыштым ужо.

— Антонина Сергеевна дене кутырен келшена, шонем,— вигак тўнгале Трутников.

— А мо лийын? Шичса.

— Мыланна тыште шинчаш огыл, а палатыште кийыше преступник дене мутланаш күлеш. Лиеш вет?

— Изишак вучалтыза. Ончал толам.

Родионова тиде пашам шке ўмбакаше ыш нал: шанге Петр Петрович Алексейымат ыш пурто.

— А-а, Леонид Алексеич! — пурымек, кидым шуялтыш хирург.— Тыште милиций, палатыштат милиций. Мыланна нимо дечат лүдшаш уке.

— Петр Петрович, ме...

— Мо күлешыжым Антонина Сергеевна уже увертарыш. Разрешенийым пуэн ом керт. Вучалташ күлеш.

— Петр Петрович, тудын дене ме шуко жап кутыраш огына тўнгал.

— Сусыр айдемын нервше гитар кыл гай чымалтеш. Мутланыме годым күрылт кертеш. Тыге тенданат, мемнанат пашана арам лиеш. Жап шумек, мый тыланда шке звонитлем.

Хирургым умылаш йөсө огыл. Вет тудо шкак операцийым ыштен, кузежым-можым пала. А иктаж-мо лиеш гын? Адак операций?

— Вучалташ логалеш! — пүкеныш шинчын, пентыдын каласыш Петр Петрович.— Кугу азап лийын.

— Мом ыштет, чылажат лиеда. Палыдыме енлан ўшанымек, эре тыге.

— А кузе ўшаныдегече? Шукыж годым тыгай айдеме шкенжым веле пагала,— ыш келше хирург.

— Тиде шотышто, конешне, чыным ойлет, Петр Петрович. Нигö-лан ўшаныде илыше енын ўмыржö йокрокын шуйна. А вет южгунам тергашат күлеш. Теве Сергей Сергеичын фронтвой йолташыжын эргыже Жора деч вич ийлан кугурак улмаш. Ик гана ончалме гычак шоякым умылаш лишеш ыле.

— Конешне, пазыдыме еным первый гана ужма гычак лишке намияш ок күл,— ындыжым Петр Петрович вуйым савалтыш.— А чынжым манаш гын, тўжвач ончымаште саде сусыр ен нимынярат преступникла ок кой.

...Таче Петр Петрович тудын дене пел шагат наре кутырен шинчен. Хирургын пургымыж годым Жора ала-мом пеш шоҗан кия улмаш.

— Кузе малышыч? — йодын хирург.

— Тендан ойда, доктор, умбакыже кузе илаш шонет, манмыла шокта,— öкымын вашештен Жора.

— Чынжымак, кузе?

— Мый дечем садак тыге йодаш огыт тўнал,— нелын шўлалтен Жора.— Кодем гын, ик мучаш лишеш ыле.

— Эше самырык улат, илышет тўгалын веле. А тышечын сайын парем лектат.

— Лектам? Кушко? Кэпэзешке? Теве милиционер йўд-кече оролен шога.

— А вес милиционер тыйым утараш шкенжын вўржым пуэн.

— Кö? — шинчам каралтен Жора.

Кузежым-можым ушештарымек, Петр Петрович тудлан ой-каҗашым пуэн:

— Тыйын олмыштет лиям гын, следовательланат, суд ончылнат шке йоҗылышем чон почын ойлен пуэм, а вара йодам ыле: «Ўшаныза эше ик гана». А тый кушеч улметымат ынет ойло. Икана фронт гыч ик салтак куржо. Дезертир лийын. Вара кучышт.— умбакыже ойлен Петр Петрович.— Лач наступлений тўналшаш ыле. «Майор йолташ,— йодеш тудо,— трибунал дене ида судитле. Ушаныза, налза пеленда. Титакем шке вўрем дене мушкам». Мо шонет, полкын командирже ўшаныш. Тиде кечынак салтак ик дзотым шалатыш, немыч офицерым да салтакым пленыш нале. Кум орденже да шуко медальже уло. Теве илышыште кузе лиеда.

Жора нимом пелештыде киенат, хирургым ончалын, каласен:

— Петр Петрович, те поро айдеме улыда. А «Қалина красная» кино онченда? Шукшинын гай рольым моддем ок шу. Умыледа, молан?— хирургын вашмутшым вучалтыде, шкак вашештен:— Садак пуштыт.

— А шкеже мо лийыч?— тура ончалын хирург.— Тугеже тый йолташет-шамыч деч лўдат. А Шукшинын геройжо чакнен огыл. Тидын нерген сайракын вискале. Обществына тыйын гай айдемым чытен ок керт.

Петр Петрович эше ала-мом ойлынеже ылят, сусыр енын тургыжланамыжым шижын, семынже шоналтен: «Арнят пеле гыч чылт парем лектеш. Кызытеш сита кутыраш...»

Жора нерген хирургын мом мутланамыжым колыштмек, майор Трутников, тауштен, Васильев велке вуйжым савырале:

— Эрлак внутренний паша министерствыш кудалаш перна. Больница гыч лекмешкыже йолташыж-шамычым муаш күлеш.

Эрдене больница окнашке яндар кече шöртнö йолважым шуялтыш да Виктырын койкыж деке эркын виктарен намийыш. Вўдотыза палан кидышкыже логале, вара шўргö начкатажым ниялтыш.

Виктыр шокшо перныме денат ыш помыжалт, омо почеш омым веле ужеш.

58 Теве нуно, Васильев дене коктын, ала-могай энгер серыште колым

энырен шинчат. Кече моткоч пелта. Кенета ала-кушеч писе мардеж пуале, пушенге гыч икмыняр ужар лышташым вуд умбак велен колтыш.

— Виктыр, ончо лышташ-шамычым, кузе ийыт. Ужат иктыжым? Изи иксаш логалынат, я тышке, я тушко ийын коштеш. Писе мардежет нигуш пурен каяш өрткен, туге пörдыкта. Илышыштат тыге лиеда. Южо еным сер гыч серыш тукныкта, вара луктын кудалта але умбакыла, куш шонен, тушко нангая.

— Валикым адак тыге ынже пуал ыле,— йолташыж могырыш вуйым савыралеш Виктыр.

— Эскераш күлеш,— манеш Васильев.

Тыгулаште вужланыше чодырам пычал йук сургалтарыш.

— Кө тиде?— өрө Виктыр.

— Браконьер. Тудым авыраш күлеш.

Майкин ден Васильев, энгырвоштырыштым кудалтен коден, чодыраш куржын пурат. Ончат, Коди Павыл шога.

— Мый,— манеш,— Жоран йолташыж-влакым ужым, да поктен ыжым шу.

Тыманмеш Васильев пуйто ала-куш шынген йомо. Тудын олмеш мотор удыр лектын шогале. Но ындыжым Виктыр йукшым гына колтеш, шкенжым ок уж.

— Виктыр, ойлыдем монден отыл? — ныжылгын ойла удыр.— Таче вет тыйын шочмо кечет. Бригадет гыч Сидоров тольо. Мане, Йошкар-Ола гыч тыланет муро пöлекым радио дене колтат.

— Кушто улат, Рая? Молан ом уж?

— Воктенетак шогем. Теве Петр Петрович толешат, шинчатым почеш. Ужаш тунгалат. Сокрыеш от код, Виктыр.

— А мый сокыр улам мо?

Тиде мутеш Майкинын могыржо ыралт кайыш. Тунамак помыжалте.

«Конча вет тыгай омо,— шона Виктыр.— Кызыт гына колым энгырен шинчышым, а кынелым больницыште. Мыняр шагат? — пырдыжыште кечыше радио наушникым кидшум дене кычал муын, пылыш дек лишемдыш тудо.— Кудытат шуын огыл. Чу, Рая дене омыюа мом мутланшышым? А-а, чынак вет тентече тудо радио нерген ушештарен».— содор халатым чияш тунгале Виктыр.

Тыгодым сестра омсам почын ончале. Майкинын кынелмыжым ужат, пурыш.

— Поро эр, Виктыр,— мане Рая.— Кынелаш эше ондак, кудыт гына эрталтен.

— Салам, Рая. Тау, мален темынам.

— Тугеже шочмо кечет дене саламлем, кугу-кугу пиалым тыланем,— халат күсен гыч изи коробкам, открыткым луктын, Рая тудлан кидышкыже пуынеже ыле, вара, тумбочка умбак пыштышат, каласыш:— Радиом колышташ ит мондо, маннем ыле, садлан пурышым.

Кажне гана толмекше, Рая лекташ ок вашке. Утыжым ок кутыро. А Виктырлан тудын ныжыл йукшо эртак Начукум шарныкта.

— Рая, шукертак иктым йоднем ыле,— чытен ыш керт тудо.— Ты-йым мый ужынам але уке?

— Икана ужынат.

— Кушто?

— Танышыште. Монден отыл? Икымше май кечым?

Сестран кайымекеже, Виктыр шуко жап тудын чурийжым, сынжым шарналташ төчыш, но шинча ончыкежо эртак Начук толын шогалеш да Раям умылта.

Тыге шонкален, Виктыр радио нерген чылт мондыш. А кунам наушникым руалтыш, пörьен диктор уже ойла ыле: «...монтажник веле огыл, тыгак уста рационализатор. Виктыр кечывалым стройкышто тырша, кастене школышто тунемеш. Чүчкыдын тудым дружинник-влак коклаштак ужаш лиеш».

— Чынак, мыйын нерген!—Виктырын шүмжө пырткаш тўнгале.— Умбақыже мом мане? Бригадына мыланем сай пөлекым ямдылен? Быткомбинатым чоңымаште графикым пел тылзылан ончылтен! А вет йолташ-шамыч кажне кечын толедат, иктымак кутырат: «Ит тургыж-лане, паша ышталтеш».

«Строитель-влакым марий радио шокшын саламла да, нунын йодмыштым шуктен, Виктыр Майкинлан «Эгер вүд үмбалне» мурым пөлекла»,— дикторын манмекше, марий мура шергылте.

— Ужара модеш! — семынже пелешткала Виктыр.— Эгер вүд үмбалне. Уке, черлан макым ом пу! Чевер ўжарам мыят ужаш тўнгалам! А можыч?.. Нимогай «можыч!»

Эр кочкыш деч вара Васильев тольо. Тўрлө поро шомакше да весела кумылжо дене палатыште пуйто моткоч свежа юж шарлыш. Но Петр Петрович нерген мут лекмек, Виктыр шўлыкане.

— Шижам, Виктыр, йбсланет. Осал шонымашетым ушет гыч луктын кудалте. Петр Петрович, чыла нормальне лийшаш, мане.

— Чыным ойлаш гын, чон коршта. Тышке логалмемлан ынде тылзат лиеш. Сандене вуйышто эртак рашемдыдыме мут пөрдеш: а можыч, а можыч?.. А Рая эртак лыпландара.

— Рая але сестра? — Виктырым ондал воштылале Алексей.— Мыланем Тоня ойлен...

— Тидын нерген ок күл,— Васильевын кидшым корандыш тудыжо.

— Ок күл гын, ок күл,— шогалме халат күсенже гыч транзисторный изи приемникым луктын, Виктырын кидышкыже тушкалтыш тудо.

— Мо тиде?

— Шочмо кечет дене саламлем, Виктыр. А тиде — изи пөлек.

— А-а, теве мо! Тау. Мо күлеш, тудым конден моштет.

Изиш лиймек, приемникыште шыдыр-шыдыр шоктыш, вара ныжылге музыка йонгалте.

* * *

Кас лишан, ныл шагат эртымек, вучыдымын Тоня ден Начук толын пурышт, саламлаш тўнгальыч.

Йўкышт гыч Виктыр шиже: нуно ала-можым мучаш марте огыт ойло, шылтынешт. Аваж нерген мут лекме годым шўмжө кроп лие: «Коленак огыт чай?» Но тыгай шонымашыжым Начук тунамак кўрльö.

— Виктыр, сейчас ават толшаш.

— Авай?!

Майкинын өрткен лекше шомакше лачак аважын омса почмаше-шыже лие.

— Мый, эргым, мый...—йывыртыш тудыжо да тыманмеш Виктыр дек лишеме.

— Кузе тазалыкет, кузе шўмет, авай? — кидым шуялтен, аважым ондале Виктыр.

— Паремын, Виктыр, паремын. Мыйже, шонгылыкешем, доярка-шамыч дене пырля Йошкар-Ола театрыш каенам ыле. Тушто шўмем ала-мо лие. Помыжалтым, ончем —палыдыме верыште киём.

— Палем, авай. Мыланем увертарен улыт.

Аважын шыпак шортмыжым колын, Виктыр тудым лыпландараш пиже, пўкеныш шындыш.

— Тау. Мый так вет, Виктыр, тыйым ужын куанымем дене... Омешемат кончышыч, чыла сайын эртышаш.

— Мыят тыгак шонем, авай.

Виктырын аваже пенсийыш лектын гынат, шемалге сынже да изи капше дене эше самырыкын коеш, куптыржат шортын йошкаргыше шинча йымалныже изиш веле палдырнаш тўнгалын.

— Авай, пуымат конден шым шукто.

— Қолхоз кондаш сөрыш, эргым. Ұмырет мучко пасу пашам ыштен илет, тыгай герой эргым ончен куштенат, але вара лум конден она пу?» — маньыч правленийште.

Нунын мутлангымышт годым Родионовам Рая ұжын лукто. Начукат почешыже тарванынеже ыле, вара ала-молан шоген кодо. Нимом ышташ өрмыж дене тумбочка ұмбач коробкам шалын, ұпшыч ончыш.

«Пагалыме Виктыр! Шочмо кечет дене саламлем,— открыкеш возымо мут-влак тудын шўмжым тургыжландараш тўнгальыч: «Рая? Сестра? Тугеже, Тоня чыным каласен. А мый шоненам...»

Мом Начук шонен — але марте шкежат рашемден ок керт. Кудо велыш лупшалташ — кызытат ок пале.

— А ынде кузе мўнгышкыжў кает, авай?

Виктырын тиде ойжо Начукым пуйто помыжалтарыш. Чынжымак, кузе кая? Автобус кызыт ок кошт. Адак таксим тарлаш кўлеш.

Начук таксим муаш лие. Виктыр тауштыш да адак аважа мogyрыш савырныш.

— Ок кўл, авай. Ит шорт.

— Уке-уке, огым,— шинчажым ўштедаш толаша тудыжо, а шкеже чон йўсыж дене семынже шоналта: «Ит шорт, манеш. Кузе ом шорт эргым верч? Аван шўмжў кў огыл вет. Ачажат сар гыч окшак пўртылын ыле, эргынан капеш шумыжымат вучен ыш шукто. А ынде адак Виктыр... Вет кызытше сар огыл, калтак! Молан тыге лиеда!»

25

Петр Петровичын милиций отделенийш толын пурымыжлан Трутников өрў. Больницыште иктаж-могай азап лиеш гын, тудо звонитла ыле, очыни. Тымарте тўнг врач майорын кабинетышкыже йолжымат пыштөн огыл. Тылеч ончыч нуно я совещанийште, я партий райкомын кок пачашан пўртыштыжў веле вашлийыныт. Мо вара тудым кастене тышке конден?

— Ончем, пўртыштыда тул коеш. Шонем, Леонид Алексеич дек пурен лекшаш,— тўнгале Петр Петрович.

— Пеш йбра. Южгунам шинчаваш кутырымат шуэш. Шич.

— Чыным ойлет, Леонид Алексеич. Кодшо годымсо торжа мутемлан от сыре, шонем,— йымгыжше шем-кўрен кумда ўстел воктек верланыш тудо.

— Пашаште чылажат лиеда,— вашештыш майор.

— Тылзе ончыч лийше туткар паша фронтым шарныктыш. Лўйкалымаш, неле операций...

Тиде мутым хирург арамыш лук. Самырыкше годым, тудлан ончыл линий гоч тушманын тылышкыже ик гана веле огыл вончашыже пернен. А икана, мўнгеш пўртылмў годым, мина пудештме дене чот сусырген. Варажым госпитальысе хирург чылаже латкум осколкым тудын капше гыч луктын. Операций ныл шагат наре шуйнен. А тылзе эртымек, адак фронтыш. Хирург дене чеверласыме годым Петр каласен: «Илен кодам гын, капитан йолташ, война деч вара хирурглан тунемаш пурем».

— Мыланна илыш корныш шогалаш, конешне, неле пагыт полшен,— фронт нерген мут лекмек, умбакыже ойла хирург.

— Чын, илышна куштылго лийын огыл. Шарнем, чодыра шындаш коштмем годым икана авам шошым кўнчен лукмо паренге дене кўэштме мелнам пўэн колтыш. Ныл шем мелна. Вашакшылан нўшмўйым пыштыме. Аныклаш манын, кок кечыште кок мелнам паренге дене кочкым. Кечывалымже столовыйышто пукшат ыле, а эрдене да кастене — шкак шолтымане.

— А кызыт самырык-влак мом шонат, тудым кочкыт. Йўсланен огыт иле. Мыйын шонымаште, яра жапышт пеш шуко уло.

Тудын ойжо дене майорат келшыш. Яра жал манмаште кенета вашмутымат пуаш йўсў. Тидым але мучаш марте рашемден шуктым

огыл. Йёра кеч пытартыш жапыште социолог-влак тўн-вож гычак яра жапым, каныш кечым кузе эртарымым шымлаш тóчат.

— Тугеже тидын нерген арам мутым шым лук,— майорын ойжым руалтыш Петр Петрович.

— Совет айдемын могай лийшашыжым ме палена. Тудын койыш-шоктышыжымат, илышым пален моштымыжымат умылена. Но тиде эше чыла огыл. Мемнан обществылан келшышашлык айдемым ямдылаш манын, самырык егын шонымыжым, мо тудлан ок сите — мучаш марте шымлаш кўлеш. Жапнам кузе эртарымым айда-лийже ончаш ок лий. Яра жап — илышын пеш кўлешан ужашыже.

— Чыным ойлет.

— Родионован пачер дене илыме пórтыштыжö ик рвезе уло. Та-че аваже толын ыле, шортын шинчыш. Курортыш каен, рвезым шкет-шым ора окса дене коден. А тудыжо оксан акшым ок пале. Преступник-влак лач тыгай рвезым шке кидышкышт пўтырал кучаш тыршат.

— А мом ышташ?

— Мыланна чыла тидым шымлаш да самырык-влакым санга гыч пераш огыл, а иктаж-могай вес йөн дене чын корныш шогалташ кўлеш.

— Ойлаш куштылго, а кузе ышташ, туныкташ?..

— Тидын шотышто тенгече адак райкомыш ўжыктышт. Те ала-молан лийын огыдал.

— Мый ярсен омыл, операцийым ыштенам.

— Райпо вуйлатышыланат, мыланемат, культура отделланат — чылалан логалтышт. Лўмын планым ыштыме. Самырык кокла гыч шу-кынжо шкенъыштым сайын кучат, но вет шўйын лазыргыше ик парен-гат пел нөрөпым локтыл кертеш...

Майор Трутниковын ойжо телефон йўкеш кўрылтö.

— Междугородный,— трубкам налмекше, хирургым ончал пелеш-тыш тудо.— Да-да, колыштам.

Внутренний паша министерство гыч звонитлат, саде преступникым олашке кусарыме шотышто кутырат. Майор тунамак тидын нерген Петр Петровичлан каласыш да йодо:

— Нангаяш лиеш?

— Лиеш.

Трутников Васильев нерген пален нале, но эше трубкамат пыштен ыш шукто — тудыжо омсам почо.

Лейтенантын Йошкар-Олаш кайымыжлан арнят пеле эртен, сан-дене майор, Алексейым тўткын ончалын, шоналтыш: сай уверым але осалым конден?

— Нунылан мешаяш огыл манын, Петр Петрович верже гыч каяш тарваныш, но майор чарыш:

— От вашке гын, колышт, Петр Петрович... Умбакыже каласка-ле,— мане вара лейтенантлан.

...Васильевын внутренний паша министерствыш мийымыж кечын Йошкар-Оласе милиций отделенийыш чот тургыжланыше самырык ўдырамаш толын.

— Мыйын шольым уло,— манын.— Мемнан дене ила. Но тылзе ончыч ала-кушко йомо. Мариемын фотоапаратшым нумал нангаен. Озаң олашке каен, шонышым. Йолташыж-влакым кычал мийышым— нуныштымат шым му. Ынде мом ышташат öрынам.

Милиций отделений гыч министерствыш звонитленыт. Тиде уве-рым колын, уголовный розыскын пашаенже ден Васильев саде ўдыра-маш дене вашлийын кутыраш кудалыч.

Удырамашын пелен кондымо фотожым ончалмек, Васильев вигак Жорам палыш гынат, акажлан ыш шижтаре.

— Йолташыж-шамыч дене кычалаш кўлеш,— веле мане.— Ад-ресыштым кодыза.

Озаң олаште Татарийын министерствыже тиде мундырам фончаш кок пашаенгым ойырыш. Молан манаш гын, тудо вер-шöрыштö ик ма-

газиным толеныт. Көрөнүм шалатен монь огытыл, а сравоch дене почыныт. Ала тиде кашакак толашен коштын?

Жоран акажын милицийлан возен кодымо адресше почеш Васильев ден участковый милиционер кайышт.

Кермыч дене чоңымо йытыра пёрт Пугачевын коремже манме серыште шинча. Воктенже гараж. Капка менгыште «Сыртык пий» маньнын возымо.

Милиционер-влакым ужмек, чиялтыме тўрван самырык ўдырамаш чурк лият, сур пире гай пийжым изи вўташ пуртен колтыш. Могай амал дене толмыштым умылымекат, тудо нунылан ыш ўшане, лўдмыжым шылтен ыш керт.

— Прописка почеш тендан тыште кок ен гына лийшаш — те да эше шым ияш ўдырда, — мане участковый. — А иледа нылытын. Молан прописка режымим пудыргылыда?

— Пошкудо-влак каласеныт? — тўрвыжым лып-лып ыштыш ўдырамаш. — Кўранат. Марий деч посна илышым мыскылтышыш лукташ тыршат.

«Пёрт кўргыжў чылт музей гай, — йыр ончалын, шоналтыш Васильев. — Мо-мо уке. Кум аквариум, цветной телевизор, кок холодильник, тўрлў ковер... Пашам ышта бухгалтерлан, икшывым онча, а тынар поянлык».

Васильевын шинчажлан телевизор воктенысе изи ўстембалне кугемдыме фото перныш. Сайракын шымлымек, тудо кўсенже гыч Сидоров ден Ярандаевын ойышт почеш сўретлыме кок портретым йыштак лужтын таңастарыш — иктыжын сынже келшен толеш.

— Изада? — кидше дене ўстел век ончыктыш Васильев.

— Уке. Палымем.

Ындыжым чылт рашеме: ўдырамаш шойыштеш.

Пёрт гыч лекме годым участковый, гараж могырыш кидшым шуялтен, тудлан пелештыш:

— Таче рушарня, а те мўнгыштак шинчеда. Машина уло, Юл серыш каяш кўлеш.

— Туге, да кызыт машинаже уке, мастерскойыш олмыкташ нангаенам.

— Теве тыгай паша, — майорлан каласкалымек, ынде кидым шаралтыш Васильев. — А машинам нигуштат муын отытыл.

— Кольыч, Петр Петрович, илышыште эше кузе лиеда. Тиде мутланымым шараш ок кўл.

— Умылем, — кид шагатым ончалын, кынеле хирург. — Мўнгыш каяш жап шуын.

— Чылт монденам. Мыйымат вучат вет. Таче пелашем толшаш. Эргына дек унала каен ыле. Свердловскыш. Тушто офицерлан служитла, ўдырым налнеже... — майор ала-мом ешарынеже ылят, телефон йўк лугыч ыштыш.

У ий шижде эртыш. Умашсе кенже ден шыжын тургым кечылаже эркын-эркын мондалташ тўналыч. Райцентрыште лиедыше уто тўрсырым илыш пуйто туржын нале, тувырым мушмо семьи ошемден, веран-верышкыже сакалыш. Жора ден Озангысе йолташж-влакым судитлышт. Коктынжо магазиным толымылан верештыныт. Чиялтыме тўрван ўдырамашынат пёрт кўргыжў чот пустанге. Удыржў огыл гын, очыни, нунын почешак колтат ыле, вет преступник-влакын шакше пашаштым шылтымылан вуй гыч отыт ниялте.

Виктырын аваже эргыж верч ойгырен-ойгыренак ўмыр лугыч лие. Тыгай азалым шўмжў чытен кертын отыл. Виктыр Йошкар-Олаسه больницыште кия, аважым пытартыш корныш ужатен ыш керт.

Тиде ойган увер дене Васильев Йошкар-Олаш миен ыле. Врач дене кангашымек, кутырен келышт: Майкинлан ойлаш ок кўл. Уэш ыштыме операций деч вара ойго чыла пашам локтыл кертеш.

— Элексе,— эргыжын толмекше, ойым ыштыш аваже,— тый чот ноенат вет, кеч отпускым налам ыле.

«Тоня дене кутырен ончышаш,— шоналтыш Васильев.— Ала тудат отпускым налеш?»

— Петр Петрович дене мутланен ончем,— ту кечынак паша гыч звонитлымек, шоктыш трубкаште Тонян йўкшө.— Вара каласем.

Ик кечын Тоня увертарыш:

— Палет, Леша, мыланем «Кичиер» санаторийыш путевкым пуат. Ала тят муат?

Кастене Тоня Ивук Зоялан путевкым ончыктыш да мане:

— Катюшым ялыш авам дек нангаяш перна.

— Ай, мом ойлет? — тореш лие Зоя.— Садикыш мый кондышташ тўналсам. Кызыт комплексыште кок смена дене ыштена. Тышкат-тушкат шуам. Адакшым шкетын гына кодаш пеш йокрок, а коктынжо илена. Теве Валик письмам колтен, луд-я,— серышым шуялтыш Ивук Зоя.— Тыланет саламым возен. Васильевланат пеш кугу таум каласен. Манеш, тудо огыл гын, тышке тунемаш ом пура ыле. Радиомеханический техникум моткоч келша, манеш. Ушым налын, витне.

Эрлашым Васильеват начальниклан отпуск нерген рапортым пуыш.

А майор Трутников тенгече больницыш миен улмаш, тушто Родионован отпускыш лекмыж нерген мутланым колын. Сандене кужежым-можым вигак умылыш да шоналтыш: «Чын ышта. Илышым садак тўрлаш кўлеш. Ватыже шукертак вес марийлан лектын гын, шкеже ком вучен шинча? Пашам йўратыше айдеме, кугешнылше монь огыл. Родионова лыжга, поро кумылан ўдырамаш. Илышыштым тек пидышт».

Васильев вес кечынак, кассыште оксам вучен шуктыде, спортивный да тыглай вургемым сумкашке оптен, Йошкар-Олашке кудале, тушто путевкым нале.

* * *

— Эх, ече корныжо могай чапле! — санаторийыште вашлиймек, йывырген каласыш Тоня.

Чодыра тўр гыч шуйналтше ече корныш Алексей эн ончыч шуо. Ош меж дене пидме кўжгө тувыржо да тыгаяк тўсан спортивный улшыжо тудын шемалге чурийжым утыр свежандат, а канде йолашыже чатка кап-кылан улмыжым сайын палдырта.

Тоня шем-кўрен брюкым, ош свитерым да кына тўсан йылгыжше курткым чиен.

— Ончыч мый каем, йўра? — шыргыжале Тоня.

Корно я кўшкө кўза, я ўлык вола. Тоя дене шўкалатат, мутланен-мутланен, шуко жап мунчалтен каяш лиеш. Лумжо кок велнат ош мамыкла койын кия, кечан верыште чинчыла йолга.

Тоня ден Алексей радамын-радамын шындылме кожерышке шуыч.

— А вер тыште пеш мотор.

Алексейын куан йўкшым колмек, Тонян ушыштыжо кенета ўмашше лик шыже йўд шарналте.

«А Виктыр чыла тидым ужаш тўналеш але уке? Лешанат илышыже кўрылт кертеш ыле. Ой, шучкым шоналтышым! Тыгай азап нигунам ынже лий! Чыланат илышт, чыланат пўртўсын сўралжым ужышт, свежа южым шўлышт!»

Кечывал кочкыш деч вара адакат ече ўмбак шогалыч. Кажне кечын йолвондым йолдымо семын коло уштышым коштыч.

Икана курыкыш кўзымышт годым Родионован шинчажлан лум ўмбалне «Тоня» манын удырен возымо перныш.

— Тидым тый ыштена? — вуйжым шенгек савыралын, Алексейым тура ончале Тоня.

Васильев вуйжым кумык сакыш да мом вашештышашым икмыняр жап шонен шогыш: «Каласаш але уке? Вет ўмаште тудо...»

— Тоня,— Алексей чарнен шогале.— Умаште Яльчик ер серыште кутырымынам шарнет? «Южгунам туге чучеш, пуйто тўняште ик пўрр-енат поро огыл. А ынде палем: чыланжақ тыгай огытыл»,— маньыч.

— Чоным почын ойлем гын, от сыре?

— Мый тидымак веле вучем, Тоня.

— Мыланем толшо серышым тый йыштак нигунам нангаен отыл?

— Теве мом палынет улмаш,— куанен шўлалтыш Алексей.— Икана лудынам.

— Молан тыге куанышыч? — өрө Тоня.

Алексей сарайыште мумо письма нерген каласкалтыш.

— А тунам мый чыла вере кычал пытарышым. Вара ончем — верыштыжак кия. Тый нангаенат да мўнгеш конден пыштенат, шонышым. Вет тый дечет молылан мыйын письмо ок кўл.

— Но мыйын койышем гыч сай деч молыжым нимом шижын отыл. А марьет нерген шке ойленат.

— Йўра, тиде ик сомыл лийже. Вуеш ит нал оемлан. Чояланет, шоненам. А мый тидым ом йўрате.

— А вес сомылжо? — чытен ыш керт Алексей.

— Весыже? — ынде Тоня вуйжым сакалтыш.— Весыже теве мо... Мый тыйым чаманенам.

— Молан? Валялан кўра?

— Пытартыш жалыште марием чўчкидын письмам колтылаш тўнгалын. Тўрлў семын воза. Мый декем уэш пўртылнеже. Шкенжым вес ватыже поктен луктын. Кў дене кыл кучымем пален налеш гын...

«Шукерте огыл моткоч весела ыле. А кызыт шинчажат йўр деч ончычсо пыл гай шапалген. Шке ойгыжым тынар жал шылтен ила!» — кылмаш тўнгалше ўдырамашым йўратен шоналтыш Васильев. Вара трук чодыра коклашке уло кертмын кычкырале: — Эге-ге-ге-е! Колыда мо? Мый Тоням йўратем! Мый Тоням йўрате-ем!

— Мом тый? — вожыльо Тоня да верже гыч писын тарваныш, тыманмеш курыкыш кўзен шуо...

Кандашымше март лишеме. Пайрем ончыч нуно танцыште кас мучко лыве гай пўрдыч.

— Ноен отыл? — йодеш Алексей.

— Капемат ом шиж, тунар чот куштылемынам,— вашешта Тоня.

— Ече полша,— воштылеш Алексей.— А пайреметым кузе палем-дена?

— Айда Яльчик ер марте мунчалтен каена,— ойым ышта Тоня.

— А палет, тушко каяш мемнан ик амал уло.

— Могай? — шинчажым модыктале Тоня.

— Ондак ме тушто вашлийынна.

Тыгутлаште Тоням телефоныш ўжыч. А изиш лиймек, телефон будка гыч Тоня ала шўлыканше, ала кумыл нўлтын лекте — пўлемыште пеле пычкемыш ылят, Васильев ужын ыш шукто. Лишкыже миен шогалмек гына умылыш: ала-молан тургыжлана.

— Кў звонитлен? — палынеже Алексей.

— Рая. Манеш, эрла больницыште Виктырын шинчаж гыч бинтым рудат. Рая кызыт Йошкар-Олаште. Кагашым йодеш: операций сайын эрта гын, аважын колымыж нерген увертараш але ок кўл?

— Айда меат Виктыр дек кудалына, Тоня,— ойым ыштыш Васильев.

— Мыят Раялан тыгак сўрышым. Врач-психолог дене мугланаш кўлеш... Тау, Леша, шонымем ончылгоч пален шуктенат,— Тоня Алексейын кидшым шокшын кормыжтыш.